KANSA TAISTELI

- miehet kertovat

N:o 12 1962

Toteuttakaa nyt saajan salaisinkin lahjatoive

LAHJASHEKKI joka lunastetaan konttoristamme halutulle summalle ja lahjan saajan nimelle, on ulkonäältään edustava ja tyylikäs. Se kiinnitetään erityisiin kansiin, joissa on tilaa lahjan antajan onnentoivotuksille, ja suljetaan aiheeltaan sopivaan värikkääseen kuoreen.

LAHJAKORTTI soveltuu käytettäväksi parhaiten silloin, kun rahalahja maksetaan suoraan saajan talletustilille tai lahjalle muuten halutaan antaa talletuksen luonne. Suosituksi on muun muassa tullut tapa, että liikeyritykset maksaessaan merkkipäivä- ja joulurahoja henkilökunnalleen käyttävät pankkimme lahjakortteja, jolloin rahalahjan antaminen tapahtuu miellyttävällä tavalla.

LAHJATILIÄ käytettäessä lahjan antaja avaa konttorissamme karttuvan talletustilin tai säästötilin lahjan saajan nimelle. Lahjan antajan toivomuksesta annetaan vastakirjan liitteeksi myös lahjakortti kuorineen. — Pankkikirja alkutalletuksineen on aina sopiva, henkilökohtainen lahja, jonka arvo vain kasvaa käytössä. Siksi se on varsinkin lapsille ja nuorisolle sopiva.

Lahja-asioilla liikkuessanne poiketkaa lähimpään Yhdyspankin konttoriin. Siellä lahjavalintanne aina onnistuu.

YHDYSPANKKI

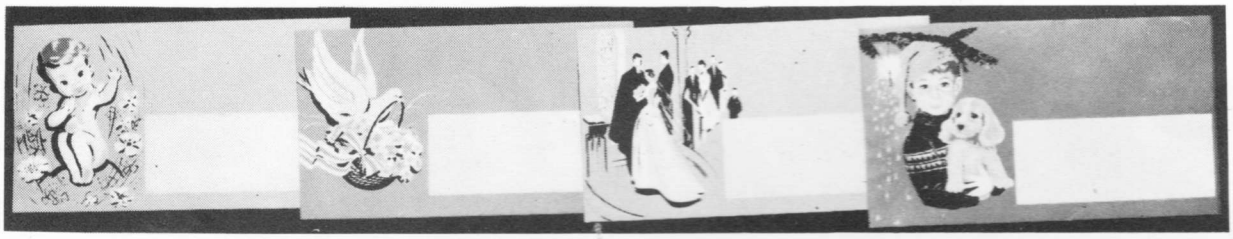

RAUTA-ROBORAN

nostaa perheenne yleiskunnon korkealle

Hyvä yleiskunto on perheenne terveyden perusta, sillä siitä on tautien vaikea saada otetta. Hyvänmakuinen RAUTA-ROBORAN sisältää kestävän yleiskunnon tärkeimmät rakennusaineet — raudan, maksan ja vitamiinit. Antakaa päivittäin koko perheelle voimistavaa *RAUTA-ROBORANIA!*

Apteekista ilman reseptiä.

RAUTA-ROBORAN
voimistava rauta-maksa-vitamiinilääke

ORION

Viettäkää viikonloppunne mukavasti rentoutuen viihtyisässä "ritarilinnassa"

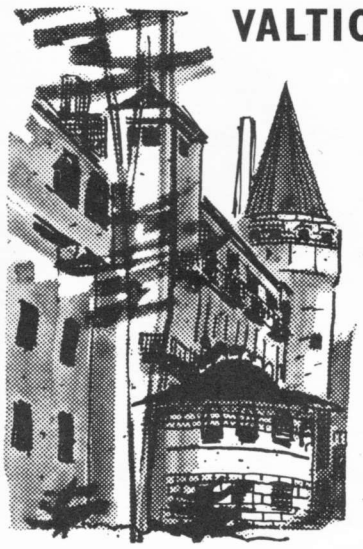

VALTIONHOTELLI
Imatra

baari ★

★ tanssia

No 12

15. 12. 1962

KANSA TAISTELI
— miehet kertovat

6. VUOSIKERTA • KERTOMUKSIA SOTIEMME TAPAHTUMISTA

JULKAISIJA: Sotamuisto-yhdistys r.y.
TOIMITUSNEUVOSTO: Puheenjohtaja K. L. Oesch, kenraaliluutnantti evp; S. Sundman, kontra-amiraali evp; G. Magnusson, eversti evp; V. Nihtilä, eversti evp.
PÄÄTOIMITTAJA: A. Kurenmaa, kenraaliluutnantti evp.
TOIMITUS: Helsinki, Töölönkatu 35 B puh. 44 62 42.
Toimitussihteeri E. Kuussaari, eversti evp.
Taloudenhoitaja R. Kalervo, everstiluutnantti evp.
TILAUSKONTTORI: Korkeavuorenkatu 28 puh. 19 367. Postisiirtotili 94 941.
KUSTANTAJAT: Sotamuisto-yhdistys r.y. ja Sanoma Osakeyhtiö.

VUODESSA 12 NUMEROA • TILAUSHINTA 700 MK • TILAUKSET PUH. 19367 • POSTISIIRTOTILI 94941

JALKAVÄENKENRAALI K. A. HEISKANEN KUOLLUT

Ylipäällikkö ja divisioonan komentaja

JALKAVÄENKENRAALI, Mannerheim-ristin ritari Kaarlo Aleksanteri Heiskanen kuoli 6.11.1962 68 vuoden ikäisenä.

Kenraali Heiskasella, joka oli tunnetuimpia upseerihahmojamme, oli takanaan pitkä, erittäin monipuolinen ja kunniakas sotilasura. Hän kuului niihin miehiin, jotka melkein nuorukaisina jo ensimmäisen maailmansodan alkuvaiheissa omistautuivat Suomen itsenäisyyden asialle, jääkäreihin. Palattuaan vänrikkinä kotimaahan jääkärien pääjoukon mukana hän osallistui vapaussodassa Ilveksen, Hotakan ja Muolaan taisteluihin toimien pataljoonan adjutanttina ja komppanian päällikkönä.

Talvisodassa hän johti pohjoishämäläistä Jalkaväkirykmentti 7:ää, joka tammi- ja helmikuussa 1940 puolusti urheasti Summan kylän lohkoa sekä sodan loppuvaiheessa Viipurin kaupunkia pitäen sen pääosat hallussaan rauhan tuloon saakka.

Jatkosodassa kenraali Heiskanen oli Keski-Pohjanmaan ja Keski-Suomen miesten muodostaman 11. divisioonan — "Kiilan" — komentajana. Divisioona mursi hyökkäysvaiheen aikana vihollisen sitkeän vastarinnan Soanlahdella, Suojärvellä ja Säämäjärven eteläpäässä sekä avasi vihdoin tien Petroskoihin Prääshän seudun ankarissa taisteluissa. Kesällä 1944 11. divisioona osallistui tehokkaalla tavalla venäläisten suurhyökkäyksen pysäyttämiseen ja torjuntaan Viipurin pohjoispuolella samoin kuin jatkosodan raskaaseen loppunäytökseenkin, saksalaisten joukkojen lyömiseen ja karkoittamiseen Pohjois-Suomesta.

Kenraali Heiskanen palveli rauhan aikana mitä erilaatuisimmissa tehtävissä sekä rintama- että esi-

kuntapuolella ja joutui olemaan pitkähkön ajan vankilassakin sotaa seuranneina vainon vuosina. Hänen rauhanaikaisen uransa merkittävin vaihe oli toiminta puolustusvoimien komentajana 1953—59. Tänä kautena puolustusvoimamme pääsivät lopullisesti pois sodan jälkeisestä aallonpohjasta; niiden henkeä ja kuria kohennettiin ja samalla laskettiin luja pohja sille maanpuolustuksen eri alojen myönteiselle kehitykselle, joka jatkuu yhä.

Kun kenraali Heiskanen viimeisenä jääkärinä erosi vakinaisesta palveluksesta lokakuussa 1959, siirtyi hänen mukanaan pois armeijan riveistä koko se miespolvi, joka ratkaisevalla tavalla oli osallistunut maamme itsenäisyyden valmisteluihin ja toteuttamiseen sekä sittemmin itsenäisen Suomen puolustusvoimien luomiseen ja niiden johtamiseen epätasaisessa taistelussa maamme riippumattomuuden ja yhteiskunnallisen vapautemme puolesta.

Kenraali Heiskanen oli tuon miespolven oivallinen edustaja. Hänet tunnettiin tinkimättömäksi ja vaativaksi johtajaksi, mutta eniten hän vaati itseltään. Jäyhänä ja pelottomana hän kulki suoraan valitsemaansa tietä vilkuilematta oikealle tai vasemmalle, koskaan omaa etuaan enempää kuin esimiestensä tai alaistensa suosiotakaan tavoittelematta. Se tie oli aidon sotilaan karu ja yksinäinen tie.

YRJÖ KOHONEN

MURSULA

— Itäinen taivaanranta veresti Mursulan vuorten takaa korkealle taukoamattomien tulipalojen punertamana —

"IV AK:n rinnalla oli Laatokan Meripuolustuksella oma kaistansa lähinnä rannikkoa, ja täällä olleet vähäiset joukot joutuivat koko ajan käymään tiukkoja taisteluja rinnan jalkaväen kanssa. Mainittakoon tässä vain Impilahdella käyty Mursulan taistelu, jossa kolmen joukkueen vahvuinen osasto joutui torjumaan rykmentin hyökkäyksen."

Tällä tavoin kertoo Laatokan Meripuolustuksen talvisodan aikainen esikuntapäällikkö, majuri T. Reponen eräässä sodanjälkeisessä kirjoituksessaan Mursulan tapahtumasta.

Mainittuun Mursulan taisteluun opastaa meidät nyt tämä vaatimaton, mutta mukana olleille unohtumattomia sotakokemuksia sisältävä muistelma. Mursulan taistelutapahtumat ajoittuivat joulukuun 12—17. päiviin 1939, ja itse seutu on sitä Laatokan koillispuolen rikkinäistä, jyrkkävuorista rannikkoaluetta, jonka kohdalta kuukautta myöhemmin kiristyi umpeen Kitilän suuri motti.

Pitkärannan suuri tehdasyhdyskunta oli jäänyt 8—9.12. tulimerenä taaksemme. Näitä tuskallisia peräytymispäiviä leimasi vihollisen hellittämätön hyökkäystoiminta. Oli kait ollut tarkoitus heittää meidät tuota pikaa Impilahden kirkolle ja sieltä saman tien Jänisjoen taakse. Mutta siitä ei tullut mitään tiheitten lentohyökkäystenkään avulla. Rintama aaltoili kauan Impilahden keskisessä vuoristomaastossa puoleen ja toiseen, kunnes jähmettyi paikoilleen. Uuden vuoden puolella se alkoi kiertyä tämän maaston eteläpuolitse ankaraksi saartorenkaaksi.

★

Vihollisen lähtiessä etenemään Koirinojasta Kitilään ja levittäytyessä sivuille kutsuu lohkon komentaja, kapteeni T. T. Mäkeläinen tämän muistelman kertojan luokseen ja sanoo:

— Pastori, te kävitte äskettäin miesten luona Mantsissa ja palasitte linjojen läpi. Haluatteko uudistaa sen tempun?

— Jos tarvitaan... Mantsiinko?

— Ei Mantsiin, vaan Mursulaan. Siellä on nyt pojilla tiukat paikat. Siellä tarvitaan jokin rohkaiseva sana tilanteen mukaan. Ja samalla veisitte reellä yhtä ja toista pojille.

Kapteeni Mäkeläinen juoksuttaa sormeaan kartalla ja selostaa tilannetta.

— Tällainen näyttää tilanne olevan, mutta älkää tällä hetkellä uskoko ketään, älkää minuakaan. Yhtä hyvin voitte ajaa suoraan vihollisen syliin kuin päästä onnellisesti perille. Onnea joka tapauksessa matkalle.

Tällaisten neuvojen rohkaisemina lähdemme liikkeelle. Mahdollinen tappioluettelomme epäonnen sattuessa tulisi olemaan: hevonen ja reki, ammuksia ja elintarvikkeita, lääkintäkersantti ja -sotamies, hevosmies ja sotilaspastori.

Itäinen taivaanranta verestää korkealle taukoamattomien tulipalojen punertamana. Kranaattien pahanenteinen havina holvittaa edestä, ylhäältä ja takaa kulkutietämme, ja käsituliaseitten sarjat ovat äkäisiä ja vertahyytäviä.

Meidän ei ole pyrkiminenkään Kitilän kautta Haukkaselkään ja sieltä Mursulaan. Tuo varsinainen Mursulan tie on jo ollut ainakin pari päivää vihollisen hallussa. Onneksi hevosmies Alava ja minä olemme Impilahden poikia, joten me tunnemme seudut: tiedämme kiertotietkin, jos vain jäät pitävät.

Ja tällä kertaa ne pitävät. Illan hämärtyessä laskeudumme Sumerianjoen jäälle, ajamme sitä ja Sumerianlahtea pitkin rantavarjoja seuraten ja nousemme Nupposenrannassa maihin. Siitä johtaa jonkinlainen maastokujanne Mursulan kyläaukeamalle.

Samassa olemme jo perillä — joutuaksemme paikan päällä juuri keskelle tykistökeskitystä. Mitään hätää ei kuitenkaan ole hikoontua, sillä olemme tulleet oman patterimme tuliasemaan. Joukkomme hajaantuu tehtäviään suorittamaan.

Ensi työkseni käyn tervehtimässä Mursulassa olevien joukkojemme päällikköä, luutnantti Jouko Niemeä. Hän on tuollainen tyypillinen suomalainen sotilas: karaistunut, karski, suorapuheinen ja rohkea. Kukapa meistä olisi saattanut aavistaa, että

Vahvistuksia saapumassa Mursulaan 15.12.1939

Mursulan joukkojen päällikkö, luutnantti Jouko Niemi

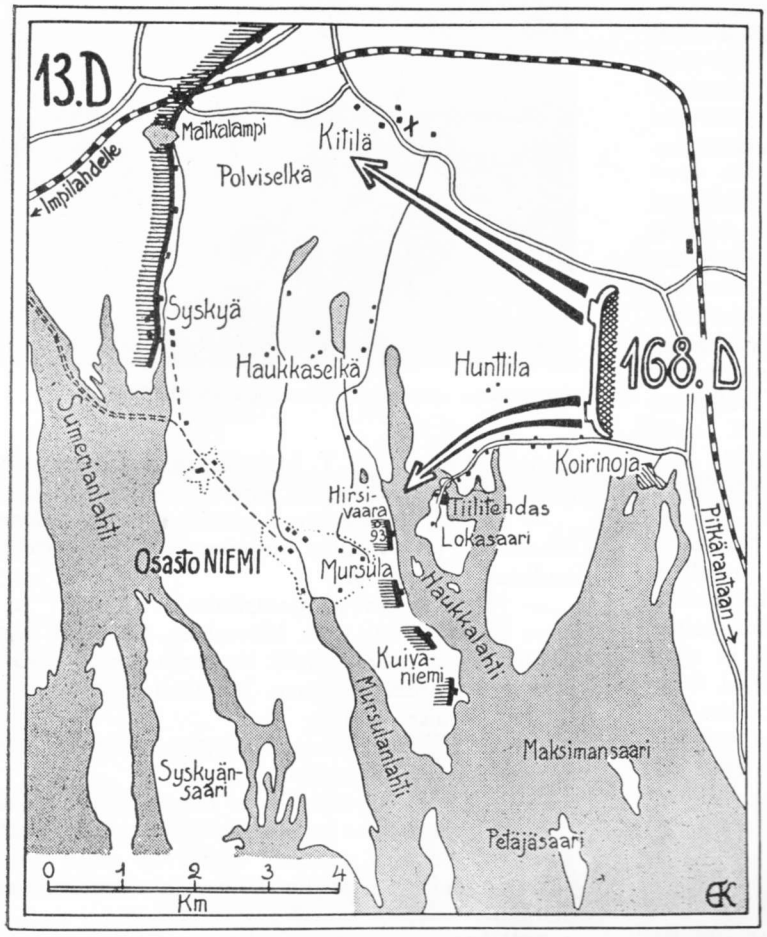

Kun talvisota syttyi, voimakkaat vihollisjoukot lähtivät marraskuun 30. päivänä aamuhämärissä vyörymään myös Suomen itärajan yli. Näiden voimien painopiste kohdistui Laatokan pohjoisrannan valtatielle ensi tavoitteina Pitkärannasta pohjoiseen oleva Koirinojan tienhaara sekä lännempänä Impilahden seudut. Suomalaiset kävivät sitkeää viivytystaistelua asettuakseen suunnitelmansa mukaisesti lujaan vastarintaan Kitilän—Syskyjärven tasalla olevaan paikoitellen varustettuun puolustusasemaan. Tämän aseman miehittivät suomalaisen 13. divisioonan joukot joulukuun 10. päivään mennessä. Uloimpana rannikolla oli varmistuksena samalla linjalla Laatokan meripuolustukseen kuuluva Osasto Niemi Mursulan kylän idänpuolisessa vuoristomaastossa.

Kun venäläisten kärkiyhtymänä Salmin tietä hyökännyt 168.D oli saavuttanut Koirinojan, se alkoi työntyä osillaan suomalaisten Kitilän puolustusasemia vastaan ja osin Laatokan rantamaastoon ryhtyen siellä 12.12. lähtien toimintaan Os. Niemen asemien murtamiseksi.

hän tulisi seuraavassa sodassa vajoamaan syöksyveneestä syvyyksiin.

Mutta nyt hänestä ei ole kenellekään miellyttävää seuraa. Koko hänen komentopaikassaan vallitsee ylijännittynyt ärtyisyys: valvottuja öitä, vähäiset ja väsyneet joukot, vihollisen taukoamaton hyökkäily Hunttilasta ja sen kranaattien kiusallinen räjähtely ympärillä. Mutta pahinta on hiirenloukkua muistuttava asema: jos vihollismassat pääsevät katkaisemaan Haukkaselän suunnassa niemen, olemme motissa. Muutamaöinen jääkään ei ole luotettava eikä ole avuksi; kauempana lahtien suilla se ei ole alkuunkaan kestävä. Runsain kirosanoin höystää luutnantti käskyjään. Varmaan näin painostavalta on tuntunut ilmapiiri länsirintamalla ennen suurhyökkäystä.

Astelen vajottavaa reenjälkeä seuraten pellon yli. Vihollinen on kranaateillaan kuokkinut tummia kuoppia sinne tänne laajalle aukeamalle. Majoituspaikoissa — jossakin Penttisen, Tuunaisen ja Aholan taloissa — tapaan joukon väsyneitä Mursulan puolustajia — likaisissa luotien rikkomissa lumipuvuissa, pitkin parroin, harmain kasvoin, henkisesti masentuneita, mutta suomalaiseen tapaan peräänantamattomina.

Täällä ovat jo ensimmäiset haavoittuneetkin, kersantit Tilli ja Viinanen. Viime yönä oli vihollinen päässyt nousemaan asemiimme, 90 m korkuiselle Hirsivaaralle. Oma heiluripartiomme oli töksähtänyt sitä kohti. Silmänräpäyksessä oli syntynyt kiivas tulitaistelu korvakuulolta, suuliekkejä kohti ampuen. Vahva vihollispartio oli heitetty suinpäin alas jyrkkää rinnettä Haukkalahteen. Ei voitu todeta, pääsikö heistä kukaan takaisin Hunttilan tiilitehtaalle, lähtökohtaansa. Kaksi kaatunutta jäi jäljelle, koko joukko aseita ja "poistuvia" verijälkiä. Mennessään oli vihollinen vienyt yllättämänsä suomalaisen konekiväärialiupseerin Mikko Huuhkan, joka viisi kuukautta myöhemmin pääsi palaamaan sotavankien vaihdossa.

Pimeys on jo tihentynyt kohtalontuntuiseksi varjomassaksi, kun saavutan ulommaiset vartioasemat ja niiden pari telttaa, jotka ovat metsässä Hirsivaaran suojanpuoleisella rinteellä. Kohotan lähimmän teltan ovikangasta ja sukellan sisälle. Lämmin ilma lehahtaa pakkasen viilentämiin kasvoihini. Kamiinan ohuessa, punertavassa hehkussa näen joukon oljilla loikoilevia lumipukuisia miehiä. Valveilla olevat kohottavat kasvonsa kohmeisen oviverhon kahahtaessa, ja niiden ilmeet kuvastavat suurta väsymystä. He ovatkin jo neljä yötä ja neljä päivää taistelleet sitkeästi, tuskin unenripettäkään nukkuen.

Tämän rintamanosan ainoa upseeri, nuori vänrikki näyttää poikkeuksellisen kalpealta, ja hänen silmissään on kuolemanväsyneen lasimainen kiilto. Harmaita, laihtuneita kasvoja kiertää pitkä parransänki, ja kädet vapisevat ja ovat kosteat. Hän, vän-

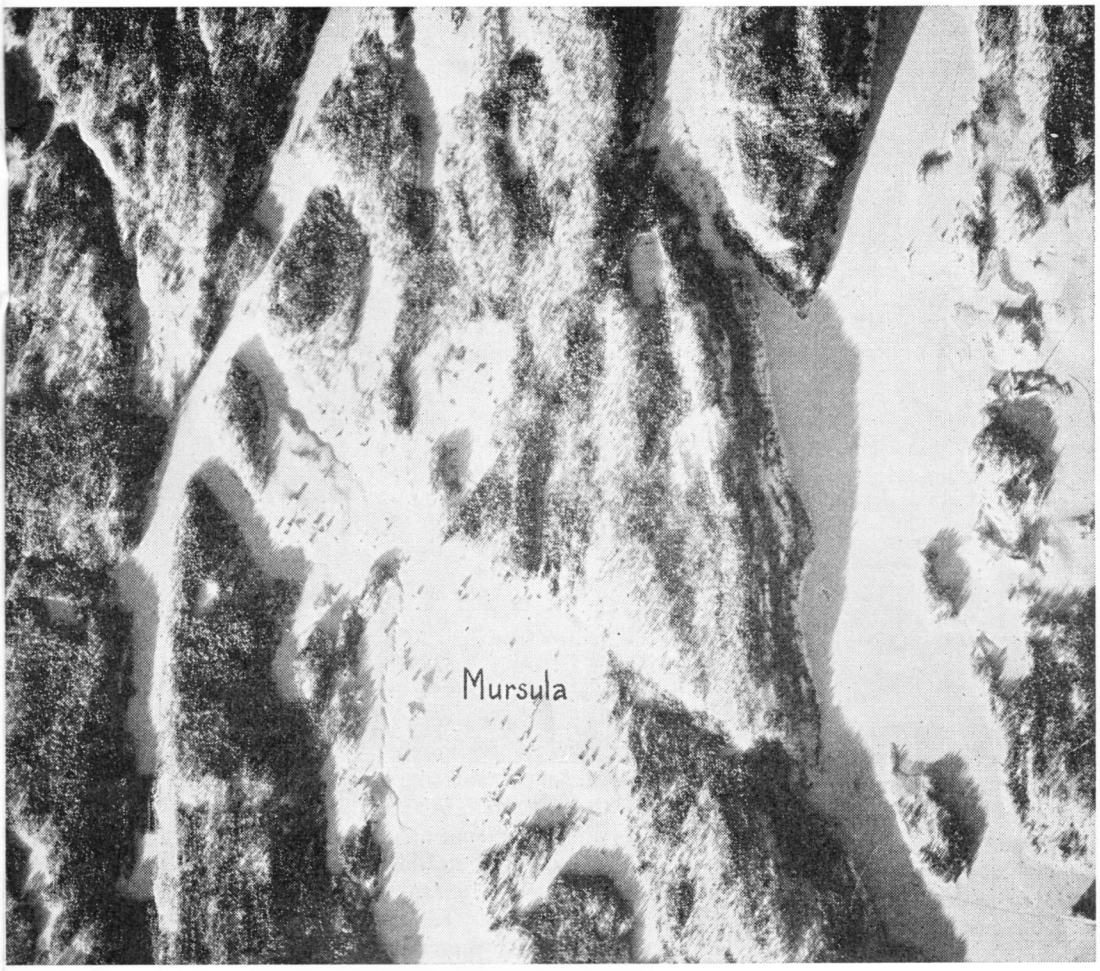

Mursulan seudusta talvisodanaikana otettu ilmavalokuva, josta selvästi näkyvät Laatokan pohjoisrannikon vuoristot

rikki Paul Osvald Koivumäki tuli lohkollemme Jaakkimasta toista viikkoa sitten. Näin hänet silloin vain ohimennen, mutta muistan hänet elävästi. Hän oli reipas 25-vuotias opiskelija, vilkas, isänmaallinen mies. Rintaman takaa saapuneena hän oli siististi pukeutunut, kasvot olivat terveet ja sileät, koko karaistunutta olemusta leimasi malttamaton halu päästä "eteen". Kuinka järkyttävästi toisenlainen mies istuukaan nyt edessäni kamiinan ja lyhdyn valossa! Sodanko kasvot henkilöitynä?

Ja kuitenkaan ei muutos tässä nuoressa miehessä johtunut pelosta. Jokainen Mursulan vartioaseman mies voi todistaa, että hän oli peloton, uhkarohkea. Ja hänen kaatumisensa muutaman päivän perästä todistaa myös uhrautuvaisuutta. Ei, sota on sotaa: ainoan upseerin raskas vastuuntaakka, sodan verinen karuus, yö yön perästä korkoa korolle kasvanut univelka ja paljon muuta.

Suoritamme vaihdon: hän lähtee taakse patterin majoitustaloihin nukkumaan, minä jään rintamalohkon ainoaksi upseeriksi. Miltä luulette minusta tuntuvan, kun tuo monet verikasteet kokenut joukkueenjohtaja kävelee pimeyteen ja minä seison nyt yksin teltan edessä? Valoammus kohoaa tuolla täällä ilmaan, kranaatteja iskee harvakseen jäiseen maaperään, ja tulisarja rävähtää milloin lähempänä, milloin kauempana.

Yö on rauhallinen — aina kello 4 asti. Silloin alkaa äkkiä kuulua meteliä metsästä oikealta sivustalta. Miesten ollessa väsyneitä lähden itse nelimiehisen partion kera ottamaan äänistä selvää. On hämäränpimeää. Etenemme hitaasti lumessa kahlaten — suksia ei ole vielä jaettu — ja olemme varuillamme, aseet valmiina, katse tarkkana, korvat valppaina. Jokainen puu, pensas ja kumpare näyttää kätkevän tuliylläkön. Välimaastossa tapaamme vihollispartion jälkiä. Seurailemme niitä ja toteamme, että partio on eräässä metsän kohdassa levittäytynyt asemiin ja alkanut kiivaasti umpimähkään ampua. Sitten se on vetäytynyt takaisin omille linjoilleen. Miksi näin? Pelästyivätkö pensaita vai katsoivatko tällä tavalla vaarattomimmaksi suorittaa partiointinsa?

Aamun valjetessa alkaa ankara kranaattituli. Vihollinen on tykistön lisäksi saanut raskaita kranaatinheittimiä. Koko metsä ja Mursulan aukeama tuntuu ryöppyävän multaa, oksankappaleita ja terästä. Makaamme tuntikaupalla kylmässä lumessa ja tarkkaamme vihollisen liikkeitä Hunttilan tiilitehtaan maastossa, jonne omat kanuunamme lähettävät kiukkuisia keskityksiä. Jotakin on tekeillä. Myöhemmin selviää, että kysymyksessä on Haukkaselän suunnalta vihollisen saartoliike, joka vielä samana päivänä saadaan torjutuksi.

Eräs kiusallinen tehtävä on vielä suorittamatta. Kiertokirjeen mukaan on linjoillemme ja sen sisäpuolelle kaatuneet viholliset haudattava. Niiden katseleminen ohikuljettaessa ei suinkaan kohota

Levikintarkastus Oy:n antaman todistuksen mukaan on lehtemme keskimääräinen levikki kuluvana vuonna ollut 47.391 kappaletta. Tämä merkitsee, että sitä lukee noin 250.000 kansalaista kaikkialla maassamme.

Lehden toimitus toivottaa kaikille lukijoilleen, avustajilleen ja toimintansa tukijoille rauhallista joulua ja hyvää uutta vuotta!

mielialaa. Siksi on mentävä Hirsivaaralle, ja se on vihollisen tykistön silmätikkuna. Onnistumme pääsemään matalana perille. Kuoppa kuopan vieressä, soraa, katkenneita puita, verta. Kaatuneet makaavat ampumahautojensa vieressä. Kuljetamme heidät jyrkkää rinnettä alas laaksoon ja ryhdymme kaivamaan yhteishautaa. Kaivaminen sujuu hitaasti, koska usein täytyy heittäytyä maahan kranaatin suhahtaessa lähitienoille. Ohjeitten mukaisesti laskemme kaatuneet — kaksi upseeria — hautaan, luomme sen umpeen sekä painamme pienen merkin kummulle. Ohjeissa ei ole annettu muita määräyksiä. Paljastamme kuitenkin päämme iäisyyden edessä. Hautaus kranaattisateessa on suoritettu.

Vain vuorokauden malttaa nuori vänrikki levätä takana, kun jo palaa linjoille, kasvot jälleen sileinä, ote varmana ja mieli reippaana. Kun samana päivänä saadaan luutnantti Koljosen ja vänrikki Lakion joukkueet vahvistukseksi, tuntuu kolme joukkuetta todelliselta armeijakunnalta, olkoonkin että suurin osa täydennysmiehistä on nuoria suojeluskuntapoikia. Osasto Niemen vahvuus on nyt 180 miestä ja mieliala kohoaa yhä huomattavasti.

Mutta tätä olotilaa ei kestä kauan, toista vuorokautta. Yöllä 16/17.12.39 koetaan täällä eräs talvisodan järkyttävistä taisteluista. Tapahtumien kulkuun vaikuttaa kohtalokas erehdys. Tykistön on määrä vetäytyä illalla uusiin asemiin Sumerianlahden taakse, mutta jalkaväki saa irroittautua vasta aamun alkaessa sarastaa. Lp-patteri jättääkin suunnitelmallisesti puolen yön seudulla asemansa. Kun lohkomme vieressä oleva naapurirykmentin komppania havaitsee, että tykistömme alkaa vetäytyä, jättää sekin asemansa ja alkaa peräytyä. Lieneekö jäänyt sana saamatta, että vasta aamulla . . .

Kuluu seitsemän kohtalokasta tuntia. Yön pimeydessä syntyy taisteluasemissaan pysyvien joukkojemme ja vetäytyvän naapurirykmentin saumaan kolmen kilometrin syvyinen aukko. Vihollinen hyökkää. Vasemmalla siivellään se ei kohtaa vastarintaa ja työntyy siellä eteenpäin. Aamulla vihollinen on Mursulan aukeamalla rykmentin vahvuisena.

Aamulla ja päivällä 17.12. kello 7.30—12.15 käydään Mursulan metsässä ja pelloilla epätoivoinen taistelu. Kolme joukkuetta murtautuu vihollisen saartoketjun läpi. Osa heistä yrittää pellon yli, mutta he kaatuvat, joukossa salmilainen alikersantti Kostilainen, joka on konekivääriällään sitä ennen tuhonnut 70—80 vihollista Mursulan taistelujen aikana. Osa luutnantti Koljosen ja vänrikki Koivumäen miehistä pääsee viemäriojaa pitkin ryömimällä murtautumaan läpi, mutta osa heistäkin jää ikuisiksi ajoiksi metsään, joukossa Vaittisen veljekset — kun toinen jää haavoittuneena tantereelle, lähtee toinen hänen luokseen eikä enää palaa. Vänrikki Lakion joukkueen pelastuneet pojat pääsevät nipin napin yli ritisevän Mursulanlahden. Lakio itse saa sen sijaan maata koko päivän taistelutantereella olevan ladon heinissä ja pelastuu seuraavana yönä kuin ihmeen kaupalla. Joka kolmas jää palaamatta. Osaston kokonaistappiot kohosivat 50 prosenttiin. Sen rippeet vetäytyivät Sumerianjoen suupuolelle varustamattomiin asemiin.

Entä vänrikki Koivumäki, erään suomalaisen lesken ainoa poika? Kun vihollisen konekivääri estää pääsyn viemäriojaan, Koivumäki juoksee rohkeasti puulta puulle ja heittää käsikranaatin. Samassa luotisuihku lävistää hänen rintansa, mutta — tie on tovereille vapaa.

Jatkosodan aikana 27.9.1943 löydettiin Mursulasta Tuunaisen peltoon haudattuina seitsemän kaatunutta; tuntolevy ilmaisi yhden heistä Koivumäeksi. Hän lepää nyt Helsingin sankarihautausmaalla.

Muistelu voisi päättyä tähän. Mutta alkutapahtumat ja tausta vaativat jatkamaan. Allekirjoittanut on taistelun aikaisemmassa vaiheessa saanut tehtäväksi lähteä viemään haavoittunutta turvaan. Annan päiväkirjalle puheenvuoron:

". . . lähdemme palaamaan patterille ja joudumme ylittämään aukeaman, jolle sataa ammuksia. Selviämme hyvin hevosellemme ja lähdemme ajamaan Impilahtea kohti, halki mustaksi kynnetyn kujan. Mutta liikkeitämme on seurannut näkymätön silmä, vihollisen tulenjohtaja. Tuskin olemme ehtineet ajaa montakaan sataa metriä, kun päällämme suhahtaa, ja tie lentää äkkiä edessämme ilmaan. Ajomies säikähtää ja kääntää reen ympäri palatakseen patterille. Käsken hänen jatkaa matkaa; meidänhän on nyt ajateltava haavoittunutta. Ehdimme tien mutkan taakse, kun ilmassa alkaa jälleen ujeltaa.

Laatokan rannikolla olleen Salmin lohkon komentaja, kapteeni T. T. Mäkeläinen

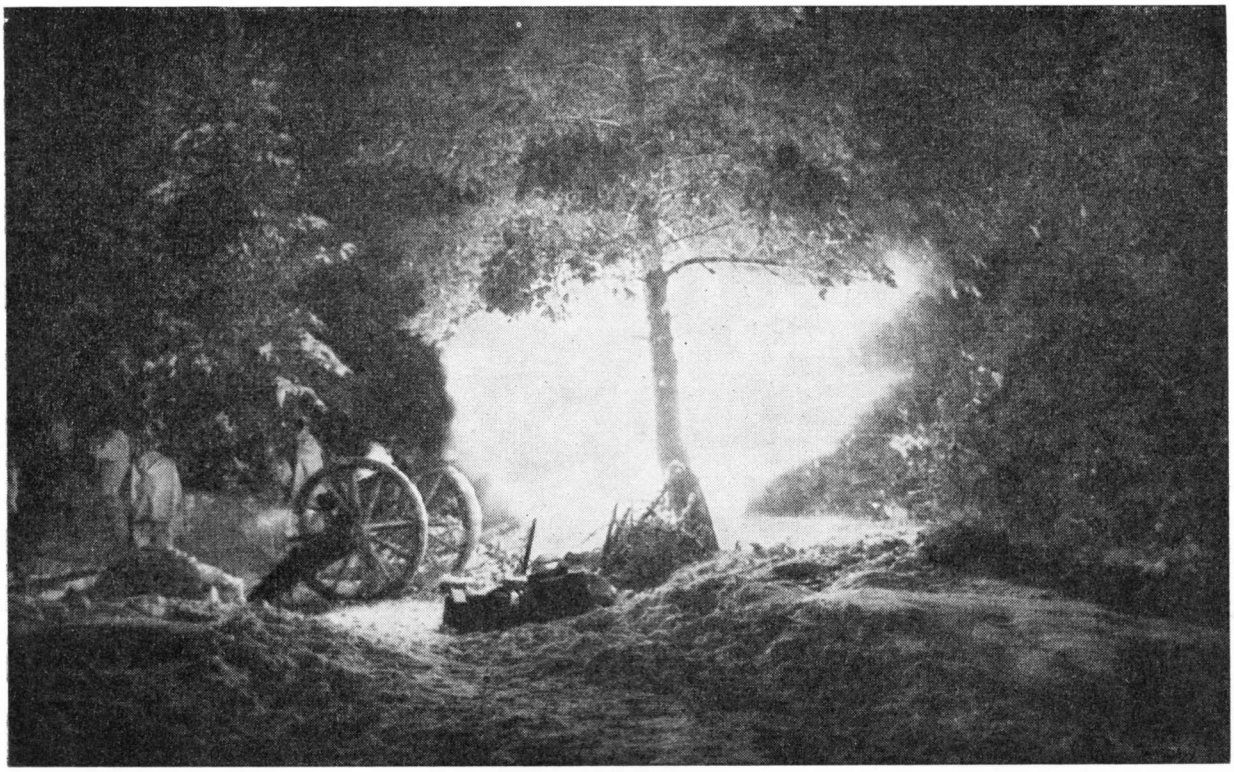

— Tykkimme lähettivät kiukkuisia keskityksiä Hunttilan tiilitehtaan maastoon —

Paiskaudumme maahan, ja samassa jyrähtää vierellämme neljän kranaatin ryhmä. Sakea multapilvi peittää tienoon. Kaivaudumme esille maakerroksen alta ja huomaamme olevamme haavoittumattomia, aikaisempia haavoja lukuunottamatta. Silti ei seikkailumme pääty tähän. Hevosmies menettää malttinsa ja lähtee ajamaan minkä pääsee. Onneksi on haavoittuneemme jäänyt rekeen. Puolitoista kilometriä saan kahlata paksussa lumessa, ennenkuin tavoitan odottavan hevosmiehen Sumerianlahden jäältä."

Lohkon komentaja, kapteeni Mäkeläinen kuuntelee ääneti selostusta Mursulan kohtalokkaista päivistä. Ilmassa on samaa kohtalon siipien tummaa havinaa kuin matkalle lähtiessämme. Jo sotiemme aikana kohtaa turma myös hänet, komentajamme. Jatkosodassa hän suistuu pillastuneen hevosen jalkoihin ja siirtyy leikkauspöydällä ikuisuuteen.

Mursulan taistelujen päättymispäivän iltana seisomme tiiviissä neliössä Impilahden seurakuntasalissa. Lumipuvut ovat jo pesussa, mutta siellä täällä miehillä olevat puhtaat siteet muistuttavat meitä kohtalokkaista päivistä. Ilmavaaran takia on sali pimeänä. Vieressäni seisoo Hirsivaaran partiotaistelussa haavoittunut kersantti Petter Tilli käsi siteessä, toisessa kädessä kynttilä. Se valaisee kirjaa, josta luen: "Sen suurempaa rakkautta ei ole kenellläkään, kuin että hän antaa henkensä ystäväinsä edestä" (Joh. 15:13). Silmiemme eteen kirkastuu kuva nuoresta vänrikistä, joka syöksyy kuolemaan. Siitä näky sitten hakeutuu Suuren Auttajan armoistuimen eteen.

Kansa taistelilehden uusi kirjoituskilpailu huomattavine palkintoineen

julkaistiin lehtemme n:ossa 11/62 (III kansisivulla), jossa oleviin ohjeisiin kehoitetaan asianharrastajia tutustumaan.

Kilpailuun toivotaan runsasta osanottoa.

Kilpailuaikaa on 31.3.1963 saakka.

Petromaksit loist

Joulun viettoa Vienan rintamalla 1941. Saksalaiset tarjosivat siellä hyvän joulumuonan suomalaisillekin joukoille "rotweinia" myöten

VEIKKO JOKELA

JOULUKUUN 22. pnä 1941 kello 5 otti JR 54:n I pataljoona rintamavastuun Tolvantojärven pohjoisenpuolisella rintamanosalla, pitkin Ylä-Vermanjoen rantaa. Lumi oli jo maassa, ja jokaisella miehellä oli lumipuku. Joulukin oli parin päivän päässä, ja sehän meitä jokaista harmitti, kun lepoaikaa ei saatu viettää pitempään, niin että joulu olisi kulunut ehkä mukavammin. Mutta olla täytyi näinkin, kyllä kai se joulu kuluisi linjassakin.

Joulua odoteltiin, ja elämä jatkui korsuissa päivä kerrallaan. Vartiot vaihtuivat, korttipeli oli alati käynnissä ja sulatetusta säilykerasvasta tehdyt kynttilät savusivat ja loivat pimeisiin korsuihin aavemaista tunnelmaa. Aatonaattona sanoi lähetti Nikkilä:

— Eikö tänne korsuun saada edes jouluna öljyä? Lyhdyt kun olisivat, mutta öljyä puuttuu.

— Ei saada, pojat — öljy on takaportaitten tavaraa. Siellä tarvitaan valoa, ja meidän on tultava toimeen vain rasvalla. Niin jorisi pukinpartainen Rytkösen Jussi.

— Vänrikki, emmekö me, Ståhle ja minä, saisi lähteä koettamaan keinojamme? Olisihan jouluna toista olla petromaksin valossa!

ivat jouluna

— Yrittää kyllä saatte — tämä päivä on teillä aikaa, sanoi vänrikkimme lähetti Nikkilälle.

Lupa yrittämiseen oli siis saatu, ja innokkaina pojat sonnustautuivat matkaan. Aamu oli vielä hämärässä, päivän kajo vain pilkisti idästä päin, kun pojat suuntasivat retkensä kohti takaportaita.

Mutta talvinen päivä ei ollut ehtinyt muuttua edes illaksi, kun he jo palasivat täysin kantamuksin. Reput olivat selässä pullollaan, ja käsissään he retuuttivat kahta viiden litran kanisteria. Rehvakkaasti miehet potkaisivat korsun oven auki ja kompuroivat sisään.

— Tehtävä suoritettu — valoa riittää, sanoi Ståhle.

— Muonakin riittää, sanoi Nikkilä.

Korsussa iloittiin ja ihmeteltiin onnistunutta matkaa. Sopipa nyt viettää joulua. Petromaksi sytytettiin, ja pimeä korsu muuttui kuin taikaiskusta valoisaksi. Näkihän nyt ainakin kirjoittaa.

Vänrikki oli halukas kuulemaan, miten pojat näin pian ja hyvin olivat onnistuneet hankinnoissaan. Tämän johdosta Nikkilä kertoikin yksityiskohtaisesti heidän matkastaan:

— Väliin ajaen hevosella, väliin kulkien jalan jatkoimme matkaa aina lähelle Karhun rautatieasemaa. Siellä tiedustelimme tapaamiltamme miehiltä, olisiko täälläpäin sellaista varastopaikkaa, mistä saisi petroolia. Saimmekin vihdoin varastopaikan selville ja löysimme myöskin nämä kanisterit eräästä telttakylästä, ja sitten ei ollutkaan muuta kuin keinojen keksiminen, miten petroolia alkaisi meille herua. Tuumailimme, että sodassa ja rakkaudessa ovat kaikki keinot luvallisia, me vaikka varastamme, ellei muu auta, mutta öljyä oli saatava.

Niin jatkoimme hiljalleen matkaa, ja uskoimme kyllä keksivämme keinon petroolin saamiseksi. Tulikin sitten näkyviin telttakylä tien viereisellä kankaalla. Tien varressa oli pitkiä rivejä tynnöreitä ja niiden keskellä tallusteli vartiomies, torrakka olkapäällään. Varastamisesta nyt ainakaan ei mitään tulisi, mutta ujostelematta riensimme vartiomiehen luo ja suorasukaisesti kysyimme:

— Mistä saisimme petroolia? johon vartiomies vastasi:

— Noissa tynnöreissähän sitä on, mutta sen saamiseen tarvitaan vääpelin lupalappu. — Ståhle kysyi:

— Missä sellainen vääpeli on? Meillä kyllä on rykmentin lupalappu, mutta jos se ei riitä, niin minä hankin vielä lisälapun teidän vääpeliltänne.

Vartiomies selosti auliisti asiaa ja osoitti kankaalla olevaa telttakylää:

— Tuolla kankaalla näette telttoja. Kolmas oikealla puolella olevista teltoista on vääpelin, ja sieltä te hänet löydätte.

— Hyvä on, minä menen käymään siellä. Jää sinä Nikkilä tänne! sanoi Ståhle ja lähti.

— Kyllä se vääpeli antaa sinulle lupalapun, kun kerran teillä on ennestään jo rykmentin lupa, huusi vartiomies vielä Ståhlen perään.

Niin meni Ståhle matkaansa, ja minä jäin kanistereiden kanssa odottamaan hänen paluutaan. Puhuttelin vartiomiestä, tarjosin tupakatkin ja kerroin ummet ja lammet. Mutta siinä sivussa sanoin ohimennen vartiomiehelle:

Kenttävartio Vermanjoen rintamalla marraskuulla 1942

— Voisimmehan odotellessamme täyttää nuo kanisterit. Vääpelin lupalappu sieltä kumminkin tulee kuin apteekin hyllyltä.

— Kyllä se tulee — täytetään vain — voitattehan aikaa siinäkin, sanoi vartiomies.

Kanisterit täyttyivät, mutta Ståhlea ei vain kuulunut. Odotimme ja odotimme, ja mielessäni pelkäsin jo, että asiamme menisikin myttyyn. Kirosin välillä ja näytin vihaiselta siinä odotellessani. Sanoinkin vartiomiehelle:

— Pentele sentään tuota kaveriani. Se on niin kova puhumaan, että on jäänyt taas suustaan kiinni. Tietenkin on tuttuja porukassa, ja nyt kertoa mällää etulinjan elämästä. Ja kun meidän piti vieläpä kiireesti käydä tämä reissu. Nyt meni koko pitkä päivä tuon takia.

— Suustaan se sitten on kiinni jäänyt, sanoi vartiomieskin.

Taas seisottiin — odotettiin — kirottiin, ja minä jo pelkäsin uuden vartiomiehen tulevan päästämään vanhan pois. Mutta Ståhlea ei näkynyt eikä kuulunut. Sanoinkin taas hetkisen kuluttua vartiomiehelle ääneni muka vihasta väristessä:

— Senkin tohlo — kaikenlaisia lähettejä niitä pitää olla olemassa. Jos minä menen, niin se on sekunnissa selvä koko lapputouhu.

— Mene katsomaan, mihinkä lie kadonnut koko mies — roskaa puhuu, ja toiset tietenkin kuuntelevat.

Tätä vartiomiehen puhetta minä juuri odotinkin. Lähdin kiireesti, mutta en unohtanut täysinäisiä kanistereitani. Muina miehinä sieppasin ne käsiini ja muka kiroillen menin rynnäten kohti teltta-aluetta. Vartiomies ei varmaankaan teossani nähnyt mitään pahaa. Lähtöni oli tietysti aivan luonnollinen seuraus odotuksestani. Tai olisiko hän ollut niin tyhmä, ettei huomannut minun ottavan kanistereita mukaani.

Tullessani teltta-alueelle Ståhle seisoskeli siellä vääpelin teltan takana ja odotti puolestaan minua.

— Tule — tule — nyt mennään kiireesti, hän lausui ja sieppasi toisen kanisterin minulta. Niin mentiin kaartaen metsän kautta takaisin tielle ja nopeasti pois koko alueelta. Se vartiomies taitaa vieläkin siellä vain odottaa sitä lupalappua, päätti Nikkilä kertomuksen heidän matkastaan.

— Hieno kikka kerrassaan, sanoivat kaverit.

— Röyhkeys se on joka elättää, lisäsivät toiset.

— No — entäs nämä säilykepurkit — tämmöinen määrä?

— Ne lähtivät saksalaisten huollosta. Ståhle jututti heikolla saksan kielellään keittiöpossuja, ja minä selän takana työnsin reput tavaraa täyteen. Ei siinä sen kummempaa!

Lähettien ilmeissä oli kuin voittajan hurmaa ja rentoa vapautuneisuutta. Kekseliäisyytensä ja häikäilemättömyytensä ansiosta he olivat turvanneet korsukunnalle valoisan joulun ja täysinäisen vatsan. Heidän mielestään ei koko jutussa ollut mitään sen suurempaa vikaa, olipahan vain vedetty eräitä miehiä hiukan höplästä.

Vänrikki tiesi, että laitonta oli tapahtunut, mutta hän ummisti sille silmänsä. Olihan koko sotakin "laitonta", sillä eihän ihmisten väkivaltainen tappaminenkaan ollut tavallaan laillista. Kielsihän jo raamattukin sen — älä tapa! — nokkeluutta pojat vain olivat osoittaneet.

Vihdoin tuli jouluaatto. Pastori kävi korsuissa pitämässä jumalanpalveluksia. Veisattiin virsiä ja mielet täytti syvä rauha. Pastori puhuikin:

— Ympärillämme eivät täällä rintamalla nyt loista joulukuuset — eivät kaiu temppelien kellot. Korpikuuset ovat nyt joulukuusinamme ja kranaattien räjähtelyt kellojemme soittoa. Mutta ikuinen taivas on yllämme aina samana, se on ollut sama ennen meitä, sama tänään ja sama tulevaisuudessa. Sen sinessä Herramme valvova silmä katselee tänäkin jouluna meitä tänne. Hän suojelee meitä synneistä — varjelee vaaroista — antaa rauhansa meille kaikille — valaa uskoa sydämiin, teimmepä yhteisen asiamme eteen mitä hyvänsä. Tämä päivä on odotuksen päivä — suurin juhlapäivämme — —.

Pastori oli mennyt — komppanianpäällikkö, luutnantti Laitinen oli mennyt. Joulupaketit avattiin ja aattoillan vietto jatkui. Vihdoin oli muistorikas ilta kulunut jo myöhäiseksi, kun Nikkilä puhalsi petromaksin sammuksiin ja virkkoi:

— Petroolia tulee säästää — toinen reissuni voi olla syntisempi kuin ensimmäinen.

Ulkona vartiomiehet kyyröttelivät koloissaan, kipinävartio valvoi, mutta muut nukkuivat korsun unettavassa lämmössä rauhaisasti.

Yhteisen asian eteen oli uhrattu aikaa ja vaivaa, mutta sotahan vaatii aina uhrauksia, olivatpa ne sitten vaikka minkälaisia.

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

Joulu on tullut rintamalle sinne jonnekin korsuun ja mukavia ovat varmaan pukin puheet, koskapa miehiä niin kovasti naurattaa

Kollaan etulinjalla

II osa

L-P. SAARINEN

Talvisodan KOLLAA

ETULINJAN joukkojen vaihto tapahtui yöllä 18/19.2.40 ja entiset puolustajat siirrettiin Loimolan seuduille lepoon. Kaikki eivät sentään olleet näin kadehdittavassa asemassa. Kapteeni Ahteen III/JR 35 jäi edelleenkin etulinjaan. Kaksi kolmasosaa joukoista vaihdettiin joka tapauksessa, ja uudet joukot olivat verestä väkeä, jonka hermoja ei suurtaistelu vielä ollut raadellut.

JR 69, everstiluutnantti Kalle Raunion komentama nostomiesrykmentti, oli saapunut Loimolaan jo 5.2.40, ollut siellä kenttävarustelutöissä ja näin saanut jonkinlaisen tottumuksen rintaman läheisyyteen. Se olikin eittämättä tarpeen miehille, joilta aikaisempi sotakokemus tyystin puuttui.

Kun vaihto oli suoritettu, olivat etulinjassa oikealta lukien

III/JR 35 kapteeni J. Ahde
I/JR 69 „ E. Suna
II/JR 69 „ Y. Vasama
III/JR 69 „ A. Karhama

Kollaan vanhat puolustajat eivät aluksi suinkaan luottaneet uusiin tulokkaisiin. Sitä ilahduttavampaa oli sittemmin kuitenkin todeta, että uusi rykmentti täysin pystyi täyttämään entisten "rintamakarhujen" korkeimmatkin toivomukset. Ja vasta nyt, vaihdon tapahduttua, olivatkin Kollaan raskaimmat päivät edessä.

Tuoreet joukot saatiin eteen juuri sopivana ajankohtana, kyllin hiljaisena, jotta miehet saivat sotatottumuksensa vähin erin ja ehtivät mukautua uusiin olosuhteisiin. Tällaista hiljaiseloa ei kestänyt kauan. — Uuden suurtaistelun varjo oli jo levittäytymässä Kollaan ylle.

Kohta vaihdon tapahduttua havaittiin merkkejä venäläisten toiminnan vilkastumisesta. Heti kun vihollisen kovaääniset olivat toivottaneet uuden rykmentin tervetulleeksi, alkoivat uudet, tähän saakka tuntemattomat patterit suorittaa hakuammuntojaan. Myös lentäjämme olivat nähneet uusia, loputtoman pitkiä marssirivistöjä, joilla kaikilla oli sama päämäärä — Kollaa. Jopa pohjoisessa päin Aittojoella venäläiset heikensivät rintamaansa lisätäkseen Kollaan joukkojensa iskuvoimaa. Ja totisesti se lisääntyikin, huikeasti! Alunperin rintamalla olleen 56.D:n lisäksi keskitettiin sinne kolme uutta: 75.D, 164.D ja 128.D. — Loimolaa himoitsevalla Puna-armeijalla oli valmisteilla "viimeinen taisto."

Maaliskuun suurhyökkäys

Myrsky, jota oli tiedetty odottaa, pääsi valloilleen maaliskuun 2. päivänä.

Tulivalmistelu alkoi aamuhämärissä ja ennen kuulumattoman rajuna. Vihollispatterit — niitä lienee lopulta ollut 70—85 — syytivät tulta ja kuolemaa Kollaan puolustusasemaan, samalla kun lentäjät tyhjensivät siihen pommikuorman toisensa jälkeen ja pyyhkivät kk-tulellaan pienintäkin havaitsemaansa maalia. Huoltotiet ja -laitokset peittyivät nekin pommiräjähdyksiin. Täydennys, evakuointi, yleensä koko huoltopalvelus häiriytyi vakavasti. Vähältä piti, ettei rintamanosan johtokin joutunut avuttomaksi, kun kaikki yhteydet tämän tästä katkesivat.

Hetkessä peittyi pääpuolustuslinja savuun ja len-

tävään teräkseen, puut kaatuilivat, maa järisi ja pistävä pikriinin huuru salpasi hengityksen. Taukoamatta kesti tällaista aina rauhan tuloon saakka. Vain muutamiksi yön pimeimmiksi tunneiksi jalkaväen rynnistys laimeni jatkuakseen kohta aamun sarastaessa yhäti kasvavalla voimalla.

Etuvartioasemat menetettiin, eteentyönnetyt tukikohdat samoin. Tapahtui lukuisia sisäänmurtoja, jotka verisillä vastaiskuilla heitettiin takaisin, kuten "vanhojen miesten" aikanakin oli tehty. Tuo aluksi epäilty nostomiesrykmentti taisteli vertaansa hakevalla urheudella, mutta ajan mittaan senkin voimat alkoivat ehtyä. Taistelujen pitkittyessä väheni väsyvien miesten suorittamien vastaiskujen voima. Rivitkin harvenivat arveluttavasti. Kylmästi ajatellen oli lopulta koittava hetki, jolloin Kollaa ei enää kestäisi, jolloin siellä nyt olevat puolustajan vähäiset voimat sortuisivat suunnattoman ylivoiman jalkoihin. — Mutta vielä ei oltu niin pitkällä!

Heikkoja reservejä, oikeammin sieltä täältä etulinjasta tilapäisesti irroitettuja parin, kolmen, ehkä kymmenen miehen osastoja heitettiin uhkaavimpiin repeämiin. Mutta pian ne oli taas palautettava entisiin asemiinsa, joita niitäkin uhkasi läpimurto.

Näissä epätoivoisissa olosuhteissa nousi esiin kysymys, eikö voitaisi vetäytyä uuteen, jos kohta keskeneräiseen Loimolan puolustusasemaan, ns. "sisärenkaaseen."

Ei voitu! Suurin osa johtajista oli joko kaatunut tai haavoittuneena poistunut riveistä eikä näiden puuttuessa voitu ajatellakaan irroittautumista edes osapuilleen järjestettyinä yksikköinä. Pelättiin, että

Venäläisten hyökkäys Kollaan rintaman sivustoilla rauhanteon kynnyksellä 1940

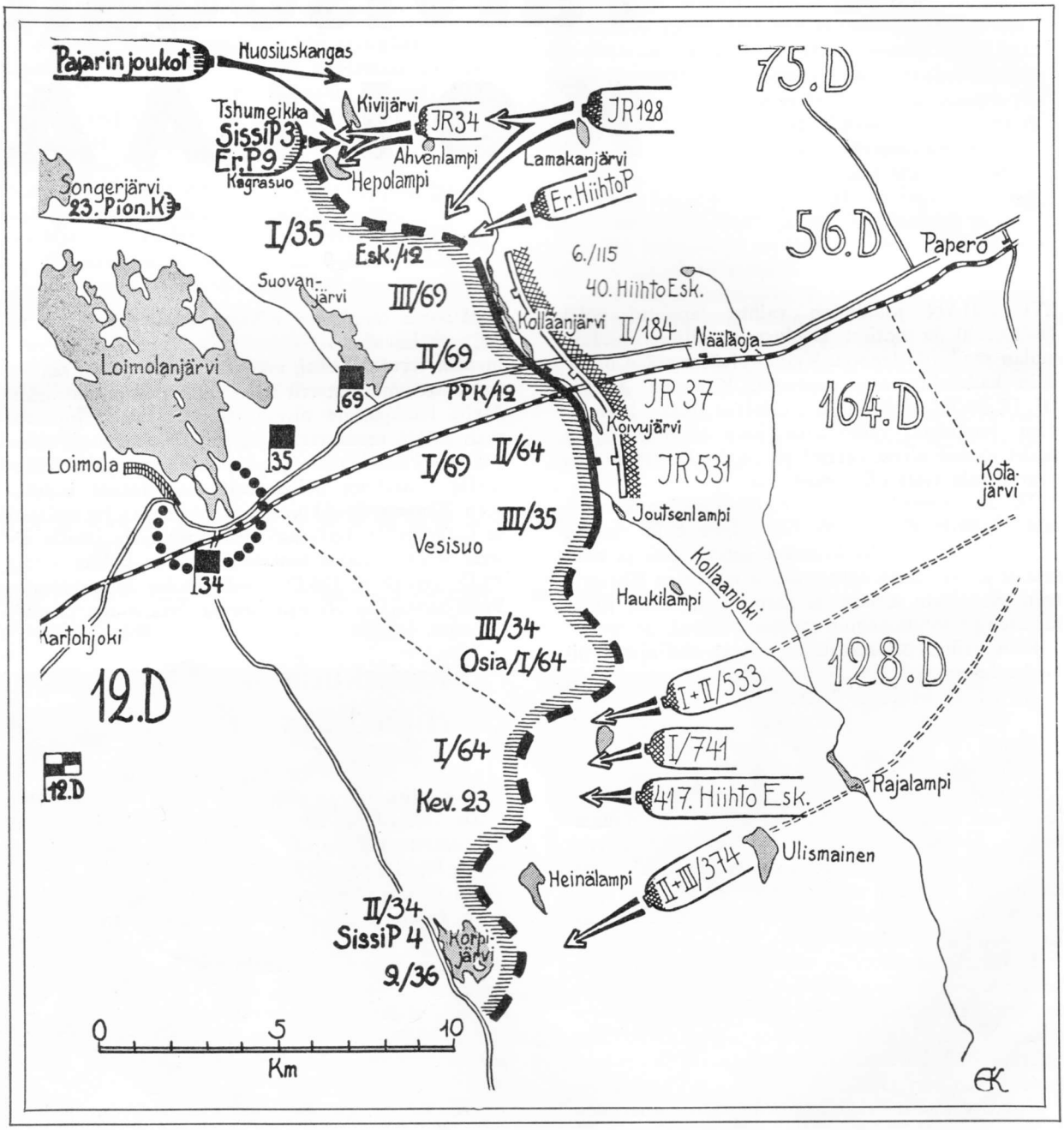

Jumalanpalvelus Kollaalla jouluna 1939 aivan etulinjan tuntumassa. Puhuu pastori Rantamaa. Vasemmalla luutnantti Juutilainen eli "Marokon kauhu"

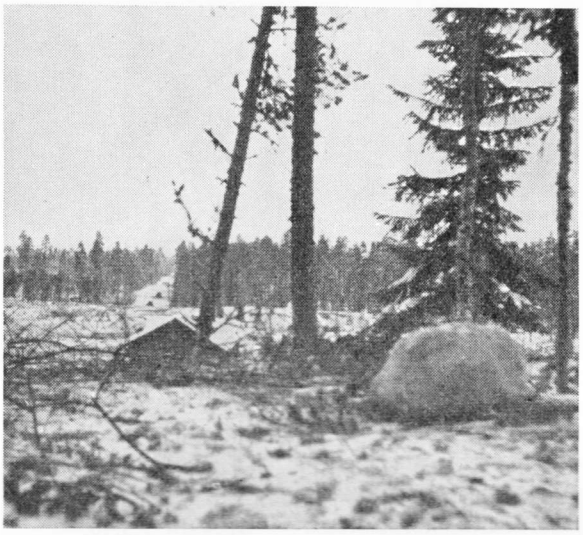

Vihollisen tykistötulen muokkaamaa Kollaan maastoa 17.12. 1939. Maantiellä näkyy kolme vihollisen panssarivaunua

Kollaanjärven rantamaastoa. JR 34:n partio matkanteossa

se tapahtuisi sekasortoisena laumana, ja kun uudessa asemassa ei ollut vielä edes runkomiehitystä, seuraisi vihollinen perässä ja kenties murtautuisi sinne asemiin ennenkuin peräytyvät joukot ehtisivät niihin kunnolla asettua. Tämä pelko oli sentään liioiteltua. Venäläiset eivät kyenneet koskaan edes häiritsemään suomalaisten irroittautumista. Se onnistui aina vaikeimmissakin tilanteissa. Mutta silloin ei sitä tiedetty. Näin ollen pidettiin jopa vetäytymisajatustakin mielettömänä. Siihen voitaisiin ryhtyä vasta sitten, kun Kollaalle saadaan lisävoimia.

Tilanne oli uhkaava, väistämätön tuho näytti olevan edessä. Mutta kenraalimajuri Hägglund sovelsi suunnitelmansa muuttuneen tilanteen mukaiseksi.

Eversti Hannukselan komentama 13.D sai käskyn siirtyä uuteen, entistään lyhempään puolustusasemaan. Pitkärannan edustalla taistelleita joukkoja ryhdyttiin vetämään taemmas, ja samassa yhteydessä niistä irroitettiin osia horjuvan Kollaan puolustusta tukemaan. Ensi hätään kiidätettiin autokuljetuksin Loimolaan I/JR 64 ja II/JR 64 sekä Kev.Os.12. Apua saatiin myös pohjoisesta Ryhmä Talvelasta. Sen komentaja, eversti A. Pajari suuntasi heti kolme pataljoonaa Kollaan vasemmalle sivustalle. Ne olivatkin kaikki mitä hänellä oli, ja niihin sisältyi myös hänen viimeinen reservinsä. Kun tämäkään ei vielä ollut kylliksi, hän antoi käskyn toimittaa paikalle yhden pataljoonan autokuljetuksin Ilomantsista saakka.

K o l l a a k e s t i! Sisäänmurrot rajoitettiin ja osin puhdistettiin. Horjuva rintama alkoi vakaantua, joskaan vaara ei vielä lähestulkoonkaan ollut ohi.

Taistelut sivustoilla suurhyökkäyksen aikana

Helmikuun lopulla olivat kaikki venäläisten valmistelut sivustaoperaatioita varten loppuunsuoritetut. "Viimeinen taisto" saattoi alkaa.

JR 34:n kk-miehiä Kollaalla korsunsa edustalla

Sillä välin kun kaksi divisioonaa edelleen puski rintamassa, suuntasivat venäläiset toiset kaksi divisioonaa sivustoille, yhden kummallekin. — Lisääkin näytti olevan tulossa!

Oli maaliskuun 2. päivä, kun vihollispataljoona arvaamatta ilmestyi Joutsenlammen seutuville. Ja tämän jälkeen seurasi jobinposti toistaan.

Maaliskuun 4. päivänä olivat 128.D:n etumaiset osat pataljoonan voimin saapuneet Ulismaisenjärven länsirannalle, ja samansuuruinen joukko eteni Haukilammen eteläpuolitse pohjoiseen. Eikä rautatien eteläpuolella oleva 164.D:kaan tyytynyt vain rintamahyökkäyksiin. Se siirsi sanottuna päivänä osiaan Vesisuolle. Laskettiin, että ainakin pataljoona täälläkin pyrki Loimolaa, tuota houkuttelevaa tavoitetta kohden.

Kiireelliset vastatoimenpiteet olivat tarpeen! II/JR 34 siirrettiin Joutsenlammen eteläpuolelle, jossa ennestään oli III/JR 34. Molempien piti ratsumestari Carl von Haartmanin komennossa hyökätä Haukilammen eteläpuolella olevaa vihollispataljoonaa vastaan. Etsikkoaikaa ei käytetty hyväksi! Maastontiedustelu totesi vihollisen jo ehtineen kaivautua, ja näin myöhemmin vain arvattavissa olevista syistä luovuttiin koko hyökkäysaikeesta. II/JR 34 siirtyi nyt Ulismaisenjärvelle, jossa SissiP 4 oli jo kauan taistellut päälletunkevaa vihollista vastaan, ja yön aikana heitettiin sinne myös Kev.Os.23. Näin kokoonhaalitun, lähes rykmentin vahvuisen taisteluosaston tuli — edelleen ratsumestari von Haartmanin komennossa — hyökätä 5.3.40.

Tietenkin olivat joukot väsyneitä, tietenkin oli miellyttävämpää pysytellä lämpimissä teltoissa, ja tietenkin hukattiin taas kokonainen vuorokausi "neuvotteluihin". — Sotaneuvottelun aikana kohosi vihollisen vahvuus kaksinkertaiseksi.

Vihdoin, maaliskuun 6. päivänä saatiin hyökkäys jollain tavoin käyntiin, mutta heikosti valmisteltuna ja laimeasti suoritettuna. Täydellisen epäonnistumisen jälkeen ja suuria menetyksiä kärsittyään vetäytyivät II/JR 34 ja SissiP 4 Korpijärvelle. — Kev.Os.23 oli siirrettävä pohjoisemmas, torjumaan siellä uhkaavaa vihollishyökkäystä.

Korpijärvellä saatiin vihollisen eteneminen lopulta pysäytetyksi, mutta se oli maksanut paljon, mm. SissiP 4:n komentaja, kapteeni V. Vuorimaa oli näissä taisteluissa saavuttanut matkansa pään.

Vielä tämänkin jälkeen riehuivat sekavat ja suomalaiselle johdolle huolestumista aiheuttavat korpitaistelut Ulismaisissa aina rauhan tuloon saakka — hieman kauemminkin.

★

Pohjoisempana kulkivat tapahtumat osapuilleen samaa latua.

Jo helmikuun alussa olivat venäläisen 75.D:n etumaiset osat edenneet Ahvenlammen ja Lamakanjärven tienoille ja saatuaan vahvennuksia lähteneet

kuukauden puolivälissä liikkeelle. I/JR 35 ja Esk./Kev.Os.12 kietoutuivat vaikeisiin metsätaisteluihin, joissa niitä jatkuvasti työnnettiin taaksepäin.

Helmi—maaliskuun vaihteessa lähestyi venäläinen JR 34 Tshumeikkaa suunnattuaan jo sitä ennen osiaan lounaaseen, Kagrasuota kohden. IV AK oli voimaton torjumaan tätä uutta vihollista, sen joukot olivat jo sidotut taisteluun tai sitten liian kaukana ehtiäkseen hätään. — Mutta Ryhmä Talvelan voimat olivat lähempänä ja yhteistoiminnasta niiden kanssa oli jo aikaisemmin sovittu.

Ensimmäisenä lähetti eversti Pajari Er.P 10:n vihollisen selustaan jarruttamaan sen etenemistä sissitoiminnalla. Tämän tavoite oli kaukana, aina Paperossa saakka, eikä sissitoiminta yksin riittänyt. Maaliskuun 7. päivänä saavutti vihollinen Huosiuskankaan ja Lamakanjärvelle virtasi sille edelleen vahvennuksia. Venäläinen JR 128 ja eräs hiihtopataljoona astuivat näyttämölle. Näitä vastaan voi IV AK asettaa vain Songerjärvellä olevan 23. Pion.K:n.

Kenraalimajuri Hägglundin ja eversti Pajarin kesken tehty suunnitelma yhteistoiminnasta edellytti, että myös Kev.Os.23 osallistuisi taisteluihin Kollaan vasemmalla sivustalla, mutta nyt se oli Ulismaisissa.

Kaikesta huolimatta antoi eversti Pajari pataljoonilleen käskyn hyökätä. Hän keskitti siihen viimeisetkin voimiensa rippeet.

Koko ajan taistellen tunkeutui SissiP 3 pohjoisesta käsin Huosiuskankaalle. Se pääsi perille 10.3. illalla.

Ns. Pössin sissikomppania ja Er.P 9 lähtivät Kontrosta etenemään Tshumeikkaa kohden samalla kun yksi — ja viimeinen — Pajarin pataljoona valmistautui aina Ilomantsista saakka siirtymään autokuljetuksin Kollaan liitoksissaan natisevalle rintamanosalle.

Er.P 9 ja sissikomppania etenivät Tshumeikkaa kohti. Katkerissa taisteluissa ne löivät vastassaan olevan vihollisen ja saavuttivat tavoitteensa 11.3. aamulla. Nyt saatiin yhteys SissiP 3:een ja kiinteässä yhteistoiminnassa molemmat pataljoonat hyökkäsivät Kivijärven—Hepolammen kannakselle. Yllättynyt vihollinen heittettiin suurin menetyksin asemistaan, mutta ennen pitkää sen vastarinta jälleen lujittui. — Molemmat vastapuolet kaivautuivat.

Sodan kahtena viimeisenä päivänä kävivät Er.P 9 ja SissiP 3 vielä ankaria taisteluja epälukuisia vihollisosastoja vastaan. Ne kärsivät tosin melkoisia menetyksiä, mutta saivat lopultakin yhteyden Kollaan vasemman sivustan joukkoihin.

Pahin oli voitettu ilman, että Ilomantsista tulossa oleva pataljoona vielä oli ehtinyt perille.

Tilanne Kollaalla maaliskuun 13. pnä kello 11

Siitä tavallisuudesta poikkeavasta tavasta, jolla venäläiset sodan loppuvaiheessa käyttivät joukkojaan voitanee päätellä, että heidänkin loputtomat voimavaransa olivat ainakin hetkellisesti tyhjentyneet. Rauhan tullessa oli tilanne kääntymässä Kollaan puolustajille edullisemmaksi. Hyökkäyksen huippukohta oli sivuutettu, operaatio oli eittämättä tyrehtymässä.

IV AK oli puolestaan siirtymässä uuteen, lyhyempään puolustusasemaan. Se oli jo irroittanut Pitkärannan suunnalla taistelevista joukoista osia Kollaalle, ja näiden joukkojen lukumäärä olisi vielä kasvanutkin. Ehkäpä Ryhmä Talvelakin olisi kyennyt suuntaamaan sinne pataljoonan tai pari nyt, kun vihollisen rynnistys Aittojoella oli päättynyt. Kollaan voimat olisivat näin ollen kohdakkoin tuntuvasti lisääntyneet. Oli enää kysymys päivästä tai parista, korkeintaan kolmesta, joka oli kestettävä. Mutta olisiko Kollaa tämän ajan kestänyt, jos rauhan tulo olisi viivästynyt, on asia, jota jälkeenpäin on mahdotonta mennä varmuudella arvioimaan. Kenties olisi, mutta yhtä hyvin olisi voinut tulla kysymykseen siirtyminen taemmas, tuohon "Loimolan sisärenkaaseen".

Oli miten tahansa, Kollaa oli kestänyt maaliskuun 13. päivään saakka. Silloin nuo pahoin harventuneet harmaat joukot nousivat puolustamistaan asemista ja kokoontuivat rivistöiksi tuolle niin tutuksi tulleelle maantielle aloittaakseen raskaan marssinsa länteen, valtakunnalle määrätyn uuden rajan taakse.

Voittamattomat Kollaan joukot jättivät asemansa viholliselle, joka ei ollut koskaan nähnyt niitä kuin edestä päin.

★★★★★★★★★★★★★★★★★★

SAMANLAINEN IHALAINEN

Syksyllä 1940 Kontiolahdessa tuli everstiluutnantti Ihalainen vääpelin kanssa eräänä lauantaina katsomaan pesulajunaa.

Junalla oli päivisin aina kaksi alokasta läheisestä varuskunnasta apumiehinä. Kun työt lopetettiin kello 12 ja poikien piti olla vasta kello 14 varuskunnassa, annettiin heille lupa mennä nukkumaan vaunuun, jossa oli puhdasta pyykkiä.

Everstiluutnantti Ihalaisen ja vääpelin mentyä tuohon vaunuun pojat hyppäsivät ylös vaatteiden seasta. Silloin Ihalainen kysyi:

— Mitä te täällä teette, senkin laiskurit, ja mikä sinun nimesi on? johon alokas vastasi hätäisesti:

— Alokas Ihalainen, herra vänrikki, herra kapteeni, herra eversti. — Tämän johdosta Ihalainen määräsi:

— Mars komppaniaan, ja maanantaina sitten molemmat selittämään minulle sotilasarvot! — Poikien mentyä Ihalainen raapaisi korvallistaan ja sanoi:

— Olenkohan minäkin ollut aikoinani samanlainen Ihalainen.

OLI KIIRE

Ote tykkimies Syrjän loma-anomuksesta:

"Anon lomaa... Syy: Mennäkseni naimisiin. Ellen nyt saa lomaa, niin kuukauden päästä pitäisi sitten saada ristiäislomaa."

Tykkimies Syrjä sai lomaa.

Ravansaaren poikia jatkosodan aikana

PEKKA VIROLAINEN

Pikkupojat taisteluj

SODAN tunteeton tuhonvimma jättää jälkeensä hävitetyn, myllerretyn maan, ja tälle maalle voi saapua kansan varhaisintakin vihantaa, lapsia, näkemään taistelujen järkyttäviä jälkiä ja omalla tavallaan temmeltämään sodan muistopaikkojen äärellä. Kerron tässä kokemuksestani eräistä lapsista, jotka joutuivat takaisin valloitetun Karjalan entisille taistelukentille.

Aloitan kuitenkin jo talvisodan aattopäivistä Uuraansaaren länsipuolella olevan Ravansaaren koettelemuksia kohdanneelta paikalta.

Ilmassa oli jotain, joka pani ounailemaan sotaa. Suojeluskuntalaiset harjoittelivat, patterin sotilaat harjoittelivat. Saaren pikkupojat, 7—8 vuotiaat vesselit huomasivat tämän, ja hekin alkoivat harjoitella. Heillä ei ollut aseita, mutta he vaativat niitä! Niin saikin Niemisen Antti muuttaa siihenastisen leikkilaivatuotantonsa asetuotannoksi. Alkoi syntyä puisia kiväärejä, joissa oli pistimet ja muut vekottimet. Pikku miehet äkseerasivat aikuisten malliin aina siihen saakka, jolloin sodan todellinen ukkonen alkoi jyristä ja Ravansaari tyhjeni naisista ja lapsista.

Talvisota, välirauhan aika ja evakkotiet koettiin. Sitten tuli uusi sota, ja Karjalan kannas saatiin takaisin. Sen jälkeen tuli uusi talvi.

☆

Viipurinlahtea halkoo aurattu ajotie Viipurista Uuraaseen. Tietä on kulkemassa kuorma-auto talvisissa suojaväreissään ja muuttotavaralastissaan. Hytissä istuu sotilaspukuinen ajomies, 40 vuotta täyttänyt nainen ja 10-vuotias poika heidän välissään. Heitä kiinnostavat kovin ne paikat, joita juuri ohittavat.

— Siinä vasemmalla on Lihaniemi! Aivan entiseltä se näyttää, ei ole sota runnellut. Mutta tuolla

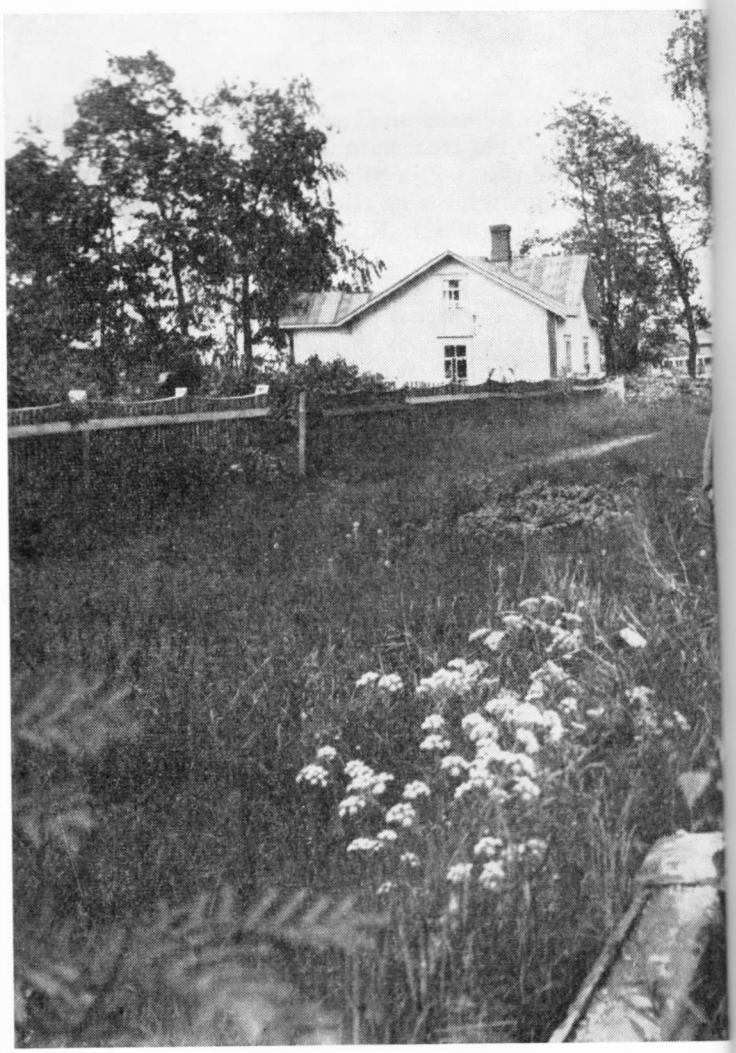

oikealla on Turkinsaaren hahmo — entinen vihanta Turkinsaari, joka ennen kätki asutuksensa ja laitoksensa metsän vihreään siimekseen. Nyt on sen rehevyys muuttunut kohti taivasta törröttäviksi puunrungoiksi, ja niissä taloissa, joita ei metsän peitosta ennen lainkaan näkynyt, on nyt näkyvissä vain pystyyn jäänyt tai murskaantunut savupiippu.

— Muistat sie äiti, ko se setä kerto, et täs Turkinsaaren ees on kaatunt paljo vihollissii?

— Kylhä niit kaatu! sanoo äiti ja puristaa poikaansa.

— Kyl se ol aika hienoo, sanoo poika, ko suomalaiset ampuu ja läjä senko kasvaa ja on koht jo viiskynt metrii korkia!

— Ho, ho, sanoo autonkuljettaja, kovat oli paikat, hi, hi!

Äiti silmäilee Ravansaarta, joka ei näytä tältä suunnalta juuri muuttuneelta, ja Uuraansaaren Lompkan kylä näyttää aivan entiseltä. Tuntuu sydämessä hyvältä, että synnyinpaikka on noin hyvin säästynyt.

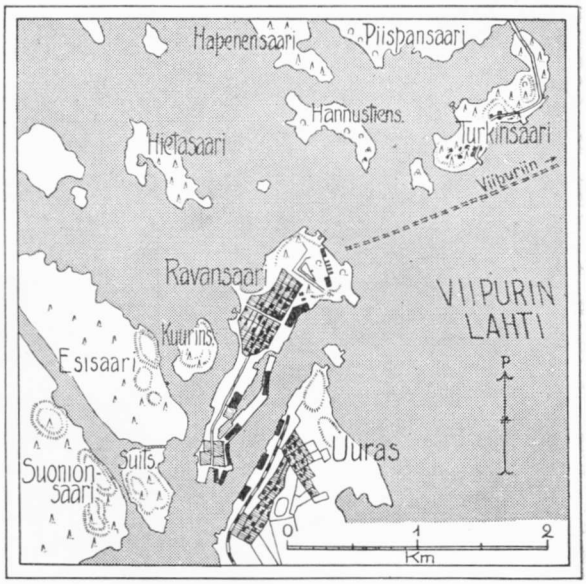

Ravansaari ympäristöineen Viipurinlahdella. Saari on mainittu Saimaan kanavan sopimuksessa Neuvostoliitolta Suomen liikenteelle vuokrattavana lastauspaikkana

en muistopaikoilla

Joulukuinen iltapäivä on jo hämärtynyt saavuttaessa Ravansaaren kylälle. Tuossa oleva talo on palanut. Tuossa on rakennus sortunut osumasta. Tuon rakennuksen jäännökset on lumi täysin peittänyt. Ehditään vihdoin kotipihalle. Täälläkin on päärakennus palanut, mutta pihan perällä on mökki, johon matkamiehemme astuvat. Mökin seinillä näkyy lähistöllä raivonneiden tulipalojen jäljiltä pihkaisia merkkejä.

Kyytimies saa maksunsa ja ajaa takaisin kohti Uuraan saarta.

— Täst sitä alotettaa, sanoo isä ja syleilee vaimoaan. Hyväst se varmast männöö, usko pois!

Mökkiä ympäröivät laajat hanget. Tämä on kuin erämaata, jonka keskelle on tullut uudisasukas.

☆

Poika hiihtää kotia kohti. Tuuli lennättää tuiskuavaa lunta, ja kuu valaisee lumen pyörteitä. Poika on käynyt postissa ja ylittää juuri Uuraansalmea. Hän oli kuullut postissa kummia, että täälläpäin liikkuisi desantteja. Poika lykkii sauvoillaan, sukset suhisevat. Hän ajattelee desantteja, ja hengitys käy jännittyneesti. Suksen suhinan lomasta kuuluu jotakin. Mitä se on? Hän pysäyttää kulkunsa, kuulo terästyy. Jo näkyy hahmo, se lähestyy.

"Tiikallako isken vai pakenenko?" ajattelee poika. Sydän hakkaa vauhkona rinnassa. Hahmo lähenee yhä ja ylittää ladun. Se häviää kuitenkin pian tupruavaan lumeen. "Varmaan se on joku Kuurin-

Ravansaaren vehmautta kesällä 1944

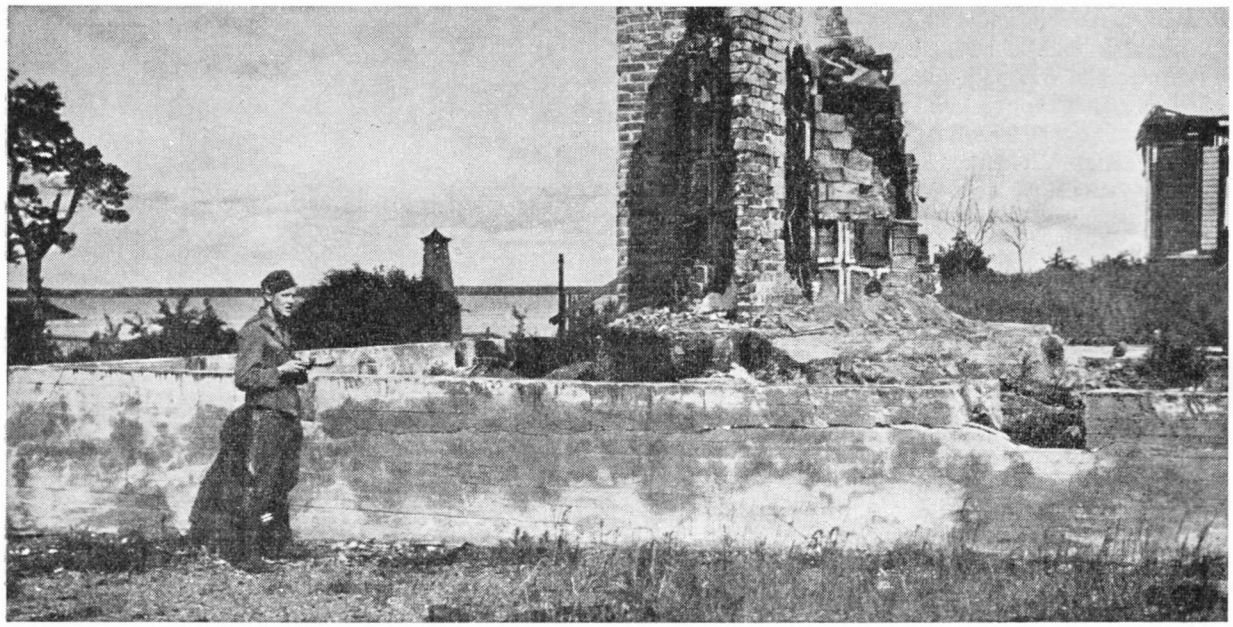

Ravansaaren raunioita taisteluiden aikana kesällä 1944

saaren mies, kun tuonne suunnalle hävisi!" miettii poika helpottuneena ja lähtee hiihtämään nopeasti.

Poika ylittää salmen jään ja nousee rannalle. Nyt hän hiihtää Ravansaaren kamaralla ja pysähtyy vähän väliä kuuntelemaan. Mitään ei kuitenkaan enää kuulu. Hän hiihtää autioiden talojen pimeää kujaa. "Hyvä Luoja, mitä nyt?" Oikealla olevan luurankotalon ikkunassa näkyy piippalakkinen sotilas, se huiskuttaa kädellään. Poika jähmettyy paikalleen. Mutta sitten hän huomaa jotain ja rauhoittuu. Taloluurangon seiniltä huiskii mustia papereita, jotka synnyttävät tuollaisen kuvan.

Koti on aivan lähellä. Poika nousee kotipihaansa, ohittaa palaneen kotitalonsa kellarin oven edessä olevat panssarit, joissa on merkit vihollisen lentokoneen ampumista sarjoista. Poika laittaa suksensa mökin seinää vasten, kun kuu valaisee pihaa suurena ja kylmänä. Hän avaa mökin oven. Sieltä tulvahtaa vastaan öljylampun valo ja lämmin. Siellä ovat isä ja äiti, se on turvallinen paikka.

☆

Talvi kului ja koulun väliajoilla pojat hiihtelivät ympäri saaria tutkien ja katsellen. Oli huimaavaa hiihtää Hapenensaaren jylhien kuusijättiläisten juurilla, ja Turkinsaaren lohduton kamara antoi paljon arvailujen aiheita. Välillä jokin rautaesine raapaisi suksenpohjaa jättäen pahoja viiruja, mikä lie ollut. Oli jännittävää ajatella, mitä lumihanget mahtoivat kätkeä alleen. Katoilla alkoi huomata pikku esineitä, sirpaleita ja niitä oli paljon. Tämä muistutti jo elävästi menneistä tuimista päivistä.

Lumesta paljastuva maankamara toi esille yhä uusia ihmeitä, kranaatin sirpaleita, kiväärin hylsyjä ja muita sodan jätteitä. Pojat askartelivat niiden parissa siinä määrin kuin koululta joutivat. Koulun pihallakin tapahtui jotakin. Eräs pojista löysi käsikranaatin ja heitteli sitä "hyvässä toivossa". Tytöt kaipasivat opettajalle:

— Jaska heitteli kranaattia ja meinasi tulla päähän!

Opettaja kauhistui ja punastui. Hän riensi juoksujalkaa pihalle. Hänen kiukkuiset sanansa eivät olleet löytää ulos suusta, niin sakeina niitä ryöppysi. Poika sai siinä sivussa tukkapöllynkin, sillä tilanne oli opettajan mielestä siksi uhkaava, että se vaati tämän pienen omavaltaisuuden.

Kellon soitua oppilaat kokoontuivat riveihin koulun eteiseen, ja opettaja asettui heidän eteensä käsikranaatti kädessään. Hän yltyi jylisemään, kuinka on vaarallista, jos löytää kranaatin.

— Siihen ei saa koskea! hän ärjyi, vaan on sanottava vanhemmille. Sitten hän syytti ankarasti sitä hölmöä, joka oli viskellyt kranaattia koulun pihalla. Hän polki jalallaan lattiaa, heilutti kranaattia ja ärisi:

— Te ette, te vietävät tiedä, tämä voi räjähtää!

Sula maa oli vasta sitten ihmeellinen, kun sitä pääsi oikein todella tarkastelemaan. Kun koulu loppui, saivatkin pojat keskittyä moniin mielenkiintoisiin seikkailuihin, joskus vaarallisiinkin.

Mitä puuhasivatkaan pojat tuolla rannalla? He työnsivät veteen isoa, mustaa myyrypataa, joka oli jostakin kummallisesta syystä joutunut aivan meren äärelle. Pojat onnistuivat yrityksessään, sillä pian keinui vedessä pata kuin laiva ikään. Sitten pojat ottivat rannalta kaisloja ja laittoivat pataan, entä sitten? Heillä oli jokin varasto pienessä peltipurkissa, ja he tyhjensivät sen kaislojen päälle. Tämän jälkeen he lähtivät veneellä hinaamaan pataa. Muutaman kymmenen metrin päässä rannasta he laittoivat tulen padassa oleviin kaisloihin ja soutivat nopeasti pakoon. Padasta kuului pian iloisia ääniä, kun sinne asetetut sadat kiväärin patruunat alkoivat paukkua. Niin, iloista se oli ja kuului vallan kylään asti! Mutta mitä ajattelivatkaan tästä poikien isät?

Sotaromantiikka on outo ja ihmeellinen asia. Muutamat Varvin kylän pojanvesselit olivat kohta

lumien sulattua Ravansaaren linnoitusalueella, Humalniemen vallin juurella ja tunsivat jotain aivan outoa. Menneisyys puhui heille siinä kuivassa heinässä, joka oli tullut lumen alta esiin. Vallin rinne tuntui kätkevän romanttisia asioita. Talvisodan päivinä tällä paikalla oli tapeltu lujasti, oli puolustettu ja sitten paettu tuonne kasematin suunnalle ja hyökätty takaisin, oli kaatuneitakin.

Ravansaaren linnoituksen kasematti oli merkinnyt paljon saaren puolustuksessa. Siellä oli ollut esikunta, siellä oli hoivattu sairaita ja siellä olivat väsyneet joukot levänneet. Nyt se oli saaren pikku pojille hyvin mielenkiintoinen paikka. Vaati rohkeutta käydä tämä rakennus päästä päähän. Pojat käärivät pahveja tötteröille ja täyttivät ne tuohilla, tekivät soihtuja. Sitten he avasivat kasematin ison, vahvan oven, johon venäläinen tankkikin oli talvisodan aikana ampunut. He sytyttivät soihdut ja lähtivät eteenpäin. Oli juhlallista astella tuossa määrättömän pitkässä luolassa, mutta se oli myös peloittavaa. Pojista oli sankarityö kulkea rakennus päästä päähän, ja silloin tällöin he sen jännityksellä tekivätkin.

Viereisestä Esisaaresta kuului kummia, ja siitä kummasta riitti tarinaa Ravansaaressakin moneksi päiväksi. Olivat leikkineet Esisaaren pojat kuurupeittoa osuuskaupan pihalla. Päärnin Eki, Sahalan Martti ja Ampujan Saku, keitä kaikkia heitä lienee ollut. Muutama kerta oli jo kuuruttu, ja jälleen oli uusi etsijä vuorossa. Hän etsi yhden ja etsi toisen, mutta sitten hän löysi jotain mielenkiintoista, lopetti etsimisensä ja huusi tovereilleen, että tulkoot tai olkoot, mutta nyt tämä poika lähtee tappamaan rottia! Hän oli tuntenut osuuskaupan alla jotain pehmeää, oli jalallaan potkaissut, ja nyt hän oli lähtenyt etsimään sähkölamppua, jotta saisi katsoa lähemmin tuota rotanpesää. Ja niin lähtivät pojat joukolla tekemään selvää rotista. Mutta mitä siellä olikaan, pojat joutuivat aivan kummalliseen tilanteeseen. Siellä näkyi vähän niinkuin sotilastakki, hihaa ja rintamusta, ja olipa siinä hyvänen aika sentään, myös täysi miehen naama. Pojista tuntui näky ihmeelliseltä, sillä eihän sitä nyt joka päivä tapaa miestä, joka makaa eikä herää, vaikka kepilläkin painaisi. Siitä matalasta paikasta pojat sitten kömpivät ylös toisensa perään osaksi kalpeina ja osaksi itkien.

Siinä oli jonkin suomalaisen sotilastarinan traagillinen pää, joka paljastui poikien toimesta.

Ajat kuluivat ja jotain pahaa tuntui olevan ilmassa kauniista kesästä huolimatta. Pian kuultiin myöskin vihollisen läpimurrosta Kannaksella. Nyt pikku pojat tunsivat, että heidänkin pitäisi olla joksikin avuksi, kun alkoi taas niinkuin sotimisen aika. Hepä päättivät ryhtyä suorittamaan ilmahälytyksiä kumahuttamalla kookasta rautakappaletta, kun vihollisconeita ilmestyisi. Mutta kun vihollisen lentokone lähestyi ja alkoi kuulua hälytyssireenin ääni, tulikin lähtö juosten ja itkien kotiin. Näin päättyi näiden vesselien sotaretki, sillä pian oli edessä lähtö jälleen evakkotielle.

☆ ☆ ☆

ROSITA · KORONA · KATRIINA

"Laulu se on minun rattoni" niin sodassa kuin rauhassakin. Sotaa käydään kivääreillä, mutta tarvittaessa myös kitaralla. Kun on "tulta ja liikettä", silloin kitara vaikenee. Mutta kun tulee levon vuoro, kitara on kaivettava heinistä ja turvauduttava ralliin — juu.

Eldankajärvi

URHO YLITALO

Maisemapiirrokset: Erik Enroth

RINTAMAJOUKOISSA Uhtuan suunnalla palveli sodan aikana suomalaisten ja saksalaisten joukkojen yhteysupseerina silloinen reservin luutnantti, fil. maisteri Erkki Tiesmaa, jota kitara oli koulupojasta lähtien seurannut kaikkialle. Hän lauloi ja soitti yksin — ja missä vain oli mahdollista, veti toisiakin mukaan. Hiukan ennen sodan syttymistä Tiesmaa oli tullut lomalle Saksasta Königsbergin yliopistosta, jossa hän oli suomen ja viron kielten lehtorina. Kun täällä kutsu riveihin nappasi hänetkin uudelle matkalle, ei Saksaan ollut enää menemistä. Tiesmaa sai "toimen" muiden mukana Uhtuan rintamanosalla.

Näin pääsi uuden sotatiensä alkuun Uhtuan suunnan trubaduuri, raikulikuoron komentaja, sotalaulujen sepittäjä, filosofian maisteri, Königsbergin lehtori ja reservin upseeri Erkki Tiesmaa — korsupokerin kitaraa soittava "Jokeri".

Hyytyneet hymyt

Pian sodan syttymisen jälkeen kävi ilmeiseksi, ettei se menisikään ohi sellaisena lyhyenä "salamasotana", jollaiseksi silloisen sotatekniikan piti se tehdä. Sota pitkistyi ja mutkistui. Rintamat juuttuivat paikalleen ja kiteytyivät asemasodaksi. Miehille jäi paljon omaa aikaa hautoa synkiksi pyrkiviä mietteitään. "Hymy hyytyi" — ja eukkoakin oli ikävä, "kun söi niitä vitamiinipillereitä", niinkuin laulun tekijä väittää.

Suomalainen eversti, jonka alaisuuteen trubaduuri Tiesmaa kuului, oli siis syystäkin huolestunut miestensä mielialasta. Niinpä hän antoi ikäväntorjuntakomennuksen luutnantti Tiesmaalle, käski hänen ottaa kitaransa, koota muutamia laulumiehiä ympärilleen ja mennä viihdyttämään miehiä.

Tiesmaa toimi everstin käskyn mukaan, meni ja lauloi jermuille, että "kytösavun aukeilla mailla on kansa" ynnä monta muuta tuttua ja kovaa laulua. Mutta ilmekään ei vain värähtänyt jermujen kasvoilla. Syvät juonteet pysyivät naamoilla yhä totisina ja ankarina, sillä "sota on julmaa ja ratsuväki raakaa".

— Miten kävi? tiedusteli eversti Tiesmaalta, kun tämä palasi viihdytysmatkaltaan.

— Ei mitenkään, herra eversti, vastasi Tiesmaa.

— Missä syy? tiukkasi eversti.

— Luulen, etteivät vanhat tutut laulut jaksa heitä kiinnostaa, arveli Tiesmaa totuudenmukaisesti.

— Noh... tuumi eversti... luutnantti saa mennä ja tehdä itse sellaisia lauluja, jotka miehiä kiinnostavat.

— Käskystä, herra eversti!

Eldankan järvi

Luutnantti Tiesmaa ryhtyi toteuttamaan everstin antamaa käskyä ja lähti tehtävässään kaikkien tuntemista tosiasioista, ilman mitään haaveksivaa, hempeää ja rintamajermujen mielestä imelää runoutta, jollaista kyllä kotirintamalla julkaistiin aika runsaasti.

Rintaman lähellä oli kaikkien tietämä ja tuntema Eldankajärvi — ja se oli jäässä, konsa oli jo talven aika. Eräs paikan päällä käynyt rintamakuvaaja kirjoitti siitä rintamalehteen näin: "Vaaran laelta avautuu joka suuntaan penikulmittain salomaisemaa. Keväisesti sinertävät jo kaukaiset vaarat. Kaukana vilahtaa vaarojen välistä valkeata jäätä. Siellä ovat suuret Kuittijärvet, näiden seutujen valtavuudet. Paljon lähempänä näkyy metsien keskellä epäsäännöllisen nelikulmion muotoisena Eldankajärvi, maan kuulu ja lauluista tuttu. Taivasta vasten kuvastuvat korkeina, pyöreinä ja risa-

Eldankan lyseo. Kapteeni E. Tiesmaa opettamassa

Kis-kis-kukkulat

metsää kasvavina Kis-Kis-kukkulat. Niiden takana on vihollisen valtakuntaa, samanlaisia saloja kuin tämäkin."

Eldankajärvi ja Kis-Kis-kukkulat on mainittu laulussa täsmälleen sen nimisinä, kuin ne venäläisellä kartalla esiintyivät. Turhaa oli siis niiden oikeellisuudesta ja merkityksistä kiistellä, niinkuin sittemmin julkisessa sanassa tehtiin — ja niitä yritettiin tulkita jopa espanjaksi.

Kis-Kis-kukkuloihin kuului kaksi pientä ja näennäisesti merkityksettömän näköistä, mutta sodan kannalta paljon merkitsevää erillistä kukkulaa, joille suomalaiset antoivat omat erilliset nimensä "Muna-kukkula" ja "Makkara-kukkula". Niiden omistuksesta oli käyty monia verisiä yhteenottoja, joten nämä kyllä syystä muodostuivat merkittäviksi. Niistä syntyikin laulussa maininta: "Se Muna kun se meni, niin Makkara jäi vain, juu."

"Fossit" ja "Sassit" olivat yksikköjen nimiä, edellinen komentajansa mukaan nimetty.

"Fritzit ja Maxit" eivät tietysti olleet ketään muita kuin saksalaisia.

"Läski ja lotina" ovat pohjoisten jätkien jo vanhastaan käyttämiä nimityksiä heidän ruoistaan.

"Peuran pyllyä ihanaa" syötiin, kun onnistuttiin kaatamaan merkitsemätön poro.

"Nakki ja ramina" ovat niinikään vanhastaan tunnettuja korttipelejä, joita tietysti harrastettiin rintamallakin ajan tappamiseksi ja päivärahojen jakamiseksi hyvin ahkerasti.

Laulussa oleva kohta, jossa kerrottiin, että "ei hevosilla heiniä, vaan syövät ne tallista seiniä", oli tietysti totta ja yhtä tunnettu tosiasia rintaman molemmin puolin.

"Koukkaus" — kuten myös täiden "noukkaus" paidasta olivat jermuille jokapäiväisiä asioita.

Saksalainen savuke "Juno" ei paljonkaan pystynyt mieliä piristämään, koska se ei päätä huimannut.

Pioneerien ja viestimiesten ja muidenkin puuhiin kuului "tapsiminen" ja miinojen laukaisu.

Perin ikäviä ja monelle kohtalokkaita olivat "annosviinat", mutta toivat sentään joskus pientä lohdutusta.

Röhöstä kulki "Tiltun tie" — "kuranen ja mura-

Pesäke Makkara-kukkulalla

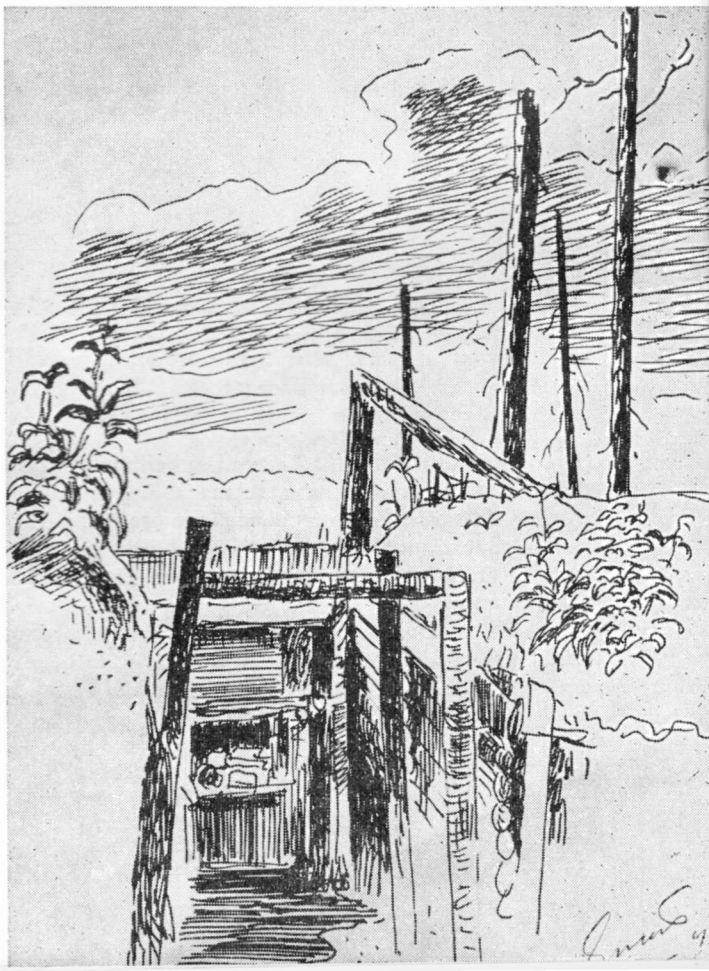

Muna-kukkulat

nen". Siihenkin asetettiin "puomi", jonka kautta kulkevia sotapoliisit tarkkailivat, niin että ilman "passia" ei siitä menty eteenpäin.

"Bieloje-, Tschirnoje- ja Tschornojeožerot" olivat kartalle merkittyjä paikannimiä, joita suomalaisen oli lähes mahdotonta oikein lausua.

Lotta "Lungreeni" oli tietysti kuka tahansa rintamalotta kanttiinissaan "varjossa honkien".

Oli paljon "prykätty riukuja", mutta siitäkin huolimatta ylen monet lykkäsivät "liukumiinoja" sopimattomiinkin paikkoihin, ja jos päälle astui, niin keikahtaa saattoi — ja naamariakin olisi siinä tarvittu, kun vain "saamarin pojat" olisivat siihen hätään sen tuoneet.

Siinä pääpiirteissään "Eldankajärven jään" sanojen selityksiä, laulun, josta tuli koko rintaman kuuluisin ja kotirintaman kiistan kohde.

"Sydämen sivistyneet" ja "Eldanka"

Kun Tiesmaa oli saanut luoduksi "Eldanka"-lauluunsa sanat ja sävelet, hän viritti kitaransa, kokosi raikulikuoronsa ja meni esittämään sitä jermuille.

Jopa nyt jermujen synkät muodot seestyivät äkkiä ja he puhkesivat jopa röhönauruun. Tässä oli sisällöltään täsmälleen sellainen laulu, jonka he tunsivat omakseen joka sanaltaan. Se henki heidän ajatuksiaan ja ennen kaikkea heidän huumoriaan. Se oli vekkulimainen ja ketään loukkaamaton. Eipä edes vihollista siinä pyritty vakavasti murjomaan. Laulusta tuli kerta kaikkiaan täysosuma, joka levisi kulovalkean tavoin Kannakselta Jäämerelle saakka, niin kauas kuin suomen kieltä puhuva rintama ulottui. Ja koska rintama oli silloin kaiken elämän kaikupohjana, ponnahti "Eldanka" sieltä yleisradioon ja sitä kautta nopeasti myös kotirintaman tietoisuuteen. Tuskin oli sanomalehteä, joka ei sen sanoja painattanut, puhumattakaan rintamalehdistä. Siitä tuli asevelijuhlien kohokohta, se kajahti sotamuistonäyttelyissä, filmeissä — ja tietysti lukemattomilta levyiltä. Alokkaat pitivät sitä suosittuna marssilauluna harjoituksissaan ja jermut lauloivat sitä myhäillen korsuissaan.

Mutta samalla kun "Eldanka" menestyi, kohtasi sitä myös kuuluisuuden kintereillä kulkeva kirous. Kotirintaman "sydämen sivistyneet" täti-ihmiset ja heihin verrattavat kaksilahkeiset kävivät oitis noin "ruokottoman" laulun kimppuun. Heidän mielestään rintamamiesten olisi pitänyt kyynelehtiä mieluummin "Kodin kynttiläin" ja "Vartiossa" laulun säkeissä ja sävelissä. Sanomalehtien yleisön osastoissa syntyi pitkällinen "rätinä" laulusta. Pakinoitsijat puntaroivat samaa aihetta palstoillaan. Laulu lienee ollut jonkin pääkirjoituksenkin aiheena. Kun radiosta kuuluivat sanat "Munat sekä Makkarat", punastuivat "sydämensivistyneet". Nakki ja ramina aiheuttivat huokauksia syntisten jermujen puolesta. Läski ja lotina säästivät varmasti monelta ainakin yhden ruokailun korttiannoksista, samoin myös peuran pylly, jota vielä syötiin "vattahan varistelemalla" eikä suinkaan veitsellä ja haarukalla. Epäisänmaallisena suorastaan pidettiin kohtaa, jossa kerrottiin, että kun "ei hevosilla heiniä, niin ne syövät tallista seiniä". Niinpä tätä kohtaa muunneltiinkin painoasussa niin, että siinä puhuttiin vihollisen hevosista ja heinäpulasta. Niinikään oli sopimatonta laulaa eukon ikävästä ja vitamiinipillereistä samaan hengenvetoon, koska siinä oltiin näkevinään erotiikan kaipuu liian selvässä syyyhteydessä. "Liukumiinojen" ja "riukujen" kohdalla tädit pitelivät nenäänsä — elleivät jo sitä ennen sulkeneet radiotansa.

Kaiken arvostelun huippuna voidaan vieläkin

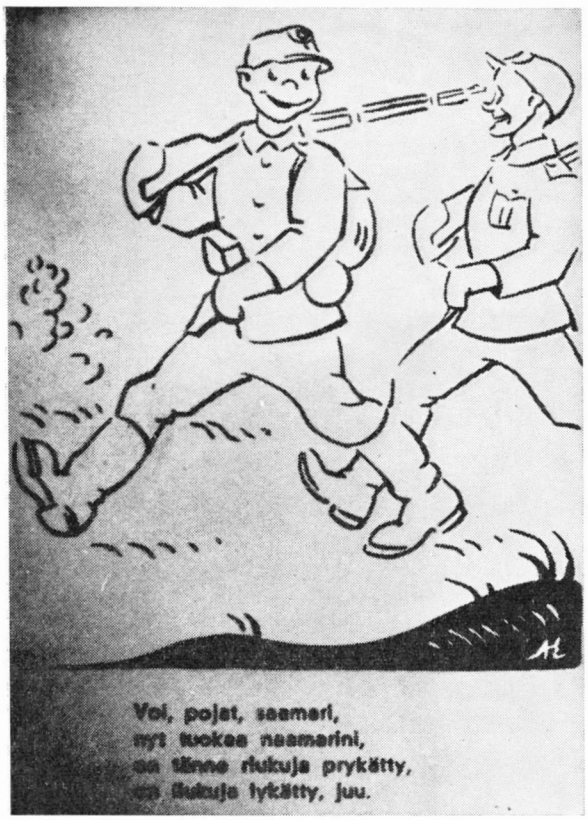

mainita silloisen, erään maamme tunnetuimpiin säveltäjiin kuuluneen musiikkimiehen purkaukset "Eldankan" johdosta eräässä sanomalehdessä. Näin hän kirjoitti:

"Ihmetellä täytyy, että Yleisradio on ottanut mainostaakseen sellaisen kurjan ja tökerön tekeleen kuin "Eldankajärven jään". Ainoa arvostelu, minkä siitä parhaalla tahdollakaan voi antaa, on: limainen, mätä, löyhkäävä."

Eräs rintamamies vastasi hänelle:

"... Tämän vaatimattoman korsulaulun ymmärtäminen edellyttää puhdasta mieltä, huumorintajua, rohkeutta rehellisyyteen ja ennen kaikkea rintamaelämän ymmärtämistä. Olemme itse ottaneet Eldankajärven jään ja saanemme sen pitää."

Taakse jäänyttä elämää

Tiesmaa teki vielä "Eldankansa" jälkeen monta muutakin rintamalaulua, jopa marssejakin. Tunnetuiksi tulleista "Eldanka" on ehdoton ykkönen. Hyvänä kakkosena tulee hieman melodisempi ja veikeän haaveellinen "Röhön ranta", jota laulettiin lähes yhtä paljon kuin "Eldankaakin". Näiden lisäksi mainittakoon vielä mm. "Korsulan kehtolaulu" ("Nuku Antti Mannakorpi, korsussa honkapuun, lumipuku paitanasi kookoon lauleluun ...") Marsseja syntyi, kuten "Vanaväylillä Vesaisen", "Banzai" ja "Vienan valtti". Näitä kaikkia painettiin erilaisiin korsulauluvihkoihin yksittäin ja omana kokoelmanakin. "Eldankasta" tehtiin mm. pianosovitus, joka merkittiin "Fred Markush'in" mukaan sovitetuksi, vaikka Tiesmaa ei ollut sitä sovittanut yleensä minkään mukaan. Sävel tuli epämääräisesti alitajunnasta, eikä Tiesmaa sitä miksikään täysin "omaleimaiseksi" väitäkään. Jotkut olivat keksivinään, että sävel oli mukaeltu laulun "Alibaba" mukaan, kolmannet, että se oli laulusta "Neekerin uni."

Tämä kuuluksi tullut sotalaulu on täten tullut vielä kerran otetuksi esille, koska se kuuluu erottamattomasti sotamuistoihin ja historiaan siinä, missä muutkin muistot ja teot. Myös sillä on ollut varmasti oma — vaikkakin ehkä vaikeasti tarkoin arvioitava — merkitys, sodan raskaina aikoina.

Erkki Tiesmaa ei ole mikään vakituinen rallien sepittäjä ja niiden esittäjä. Siviilielämään palattuaan hän hakeutui silloin vasta perustetun Pellon yhteiskoulun rehtoriksi. Oli alettava tyhjästä ja olemattomin pääomin. Mutta hän teki työtään, kuten mies kutsumustehtäväänsä. Hän on kiireestä kantapäähän ennen kaikkea koulumies — ja on lyhyessä ajassa uskaliain ottein ja hyvällä menestyksellä luonut Pellossa sodan raunioille jo nyt suurta arvonantoa nauttivan yhteiskoulun, joka syyslukukautena 1962 aloitti toimintansa myös yliopistoon johtavilla lukioluokilla. Jykevä, hirsinen koulurakennus seisoo paikallaan kasvavan yhteiskunnan opinahjona.

* * *

Rau-te

Vanerikoneita
Sahakoneita
Lastulevykoneita
Rimalevykoneita
Puuntyöstökoneita
Puunkyllästyslaitteita ym.

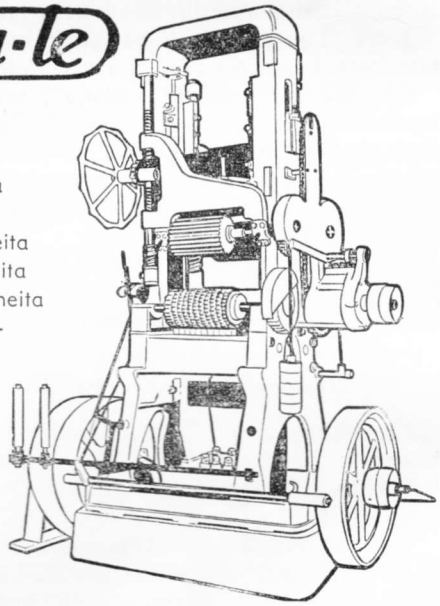

LAHDEN RAUTATEOLLISUUS OY

Lahti — Puh. 25 131

MERKKI, JOKA TUNNETAAN VIIDESSÄ MAANOSASSA

OMAN AIKAMME MAAILMAN-TAPAHTUMAT

WSOY

TAUNO KUOSAN 2-OSAINEN HISTORIATEOS

"Erinomainen apuväline kaikille niille, jotka haluavat pysyä tuntumassa maailman tapahtumiin." (Savon Sanomat)
Yhteensä 1072 sivua, 570 kuvaa ja karttaa. Hinta osalta kangask. 1200 mk, nahkaselk. 1600 mk.

RANSKAN SUURI VALLANKUMOUS

VAPAUS, VELJEYS, TASA-ARVOISUUS

"Asiallisuudessaan, värikkyydessään, romaanimaisessa eloisuudessaan Octave Aubryn teos on todellinen herkkupala kaikille historiateosten ystäville." (Satakunnan Kansa)
2 osaa. Yhteensä 1214 sivua, 621 tekstikuvaa, 8 värikuvaa. Hinta osalta kangask. 1200 mk, nahkaselk. 1600 mk.

UNOHDETUT URHOOLLISET

RANSKAN LANNISTUMATTOMIEN TARINA

Philippe de Vomécourtin vauhdikas kuvaus Ranskan vastarintaliikkeen toiminnasta 1940—1945 — **"mielenkiintoinen, jännittävä ja vaikuttava selonteko, jolla on myös historiallista merkitystä".** (Uusi Suomi)
800 mk, kangask. 1000 mk.

PÄIN NOUSEVAN SUOMEN RANTAA

ARTTURI LEINOSEN JÄÄKÄRIROMAANI

" 'Päin nousevan Suomen rantaa' on epäilemättä **huomattavasti realistisempaa ja havainnollisempaa tekstiä kuin mitä jääkäreistä yleensä on kirjoitettu:** kultareunaisen jääkäriromantiikan sijasta se tarjoaa rehellistä verta, hikeä ja kyyneleitä, retoriikan sijasta arkisia puheita ja ajatuksia kovilta ja ankeilta koulutusvuosilta. **Se on hyväätekevän vankkaa ja elävää työtä, painava lisä kohtalonaikojemme kaunokirjalliseen hahmotteluun."** (Marja Niiniluoto, I-S)
2. painos — 11. tuhat. 780 mk, kangask. 950 mk.

TIMANTIT TIETÄVÄT VAARAA

KOVAA PELIÄ AFRIKASSA

J. H. du Plessis kertoo henkeäsalpaavista vaiheistaan Kansainvälisen timanttiturvallisuusjärjestön palveluksessa. **"Jännittävää ajanvietettä — reportaasi timanttien magiasta, jonka äärellä viski virtaa ja marijuana sauhuaa."** (Pekka Piirto, HS)
700 mk, kangask. 850 mk.

Lehdessämme on vuosina 1958—62 julkaistu "Kohtalon saatto"-nimistä muistelmasarjaa, jossa MATTI MIKKOLA kertoo eräiden jatkosodan aikana sotavangeiksi joutuneiden suomalaisten sotilaiden järkyttävistä kohtaloista heidän vaeltaessaan haavoittuneina, sairaina ja aina nälkäisinä vankileiristä toiseen. Nyt julkaistavassa viimeisessä osassa miehemme palaavat kotimaahan, joka kuluneiden kärsimysvuosien aikana on kangastellut heidän mielissään saavuttamattoman kaukaisena onnen maana ja jonka muisteleminen on antanut heille voimia useinkin vain heikosti tuikkineen hengenkipinän säilyttämiseksi.

MATTI MIKKOLA
XXII osa

ERÄS suomalaisten sotavankien kuljetuserä oli kuormattu vankileirin laiturilla oleviin vaunuihin odottamaan kotiuttamisjunan lähtöä. Jännittynyt mieliala vallitsi vankien keskuudessa kotiinpaluun nyt vuosien perästä lähestyessä.

Kuikka huomasi, että miehet kuuntelivat hänen valheitaan, kun ei ollut mitään muutakaan mielenkiintoisempaa kerrottavaa. Hän nousi istualleen tarkoituksenaan pitää yllä omalaatuista huumoriaan. Kuikka oli tukahduttanut tuskansa ilveilyyn, eikä hänen nytkään ollut syytä perääntyä.

Sen, että Kuikka oli valmis hirtehishuumoriin, sen hän oli osoittanut käytökselläänkin. Niinpä kesällä 1944 komendantti ajoi kerran kaikki parakeissa päivällä olevat miehet ulos. Toimenpide oli ollut paikallaan aurinkoisena kesäpäivänä. Siten Kuikkakin joutui löntystämään sopestaan raittiiseen ilmaan. Komendantti huomasi Kuikan ja oivalsi, miten mainiosti tämän terveessä kädessä pysyy pärekori, johon hän voisi kerätä leirialueella olevia roskia ja kantaa ne kaatopaikalle. Kuikka oli tehnyt työtä käskettyä. Hän oli etsinyt aamupäivän koria ja iltapäivällä painunut koreineen päivineen heinittyneen ojan pohjalle nukkumaan. Kun komendantti huomasi miehen vinkeet, hän käski tämän uudelleen työhön ja uhkasi putkalla, ellei totella. Mutta Kuikka totteli. Hän pisti koriin linnun höyhenen tai heinän korren ja kantoi saaliinsa yksitellen tunkiolle.

— Vuan muistattako työ pojjaat, ko toissa kesänä suatii sitä Huuveri sapuskata?

— Mitä tuo mies oikein tapiloi, Huuveri sapuskata?

— Vuan mistä sinähhii tietäsit, kuka on Huuvver ja Amerika Punane Risti. Niiltä me suatii voita, sokurii, milikkii ja säilöttyy lihhoo ja syötiihhii

kolome viikkoo, ko herrat. Sinä et tiijjä niistä ajoista mittää, ko oot ollunna vankina, ihan ko kusreissula ikkää.

— Pojat, nyt suljetaan jo ovia. Soon sitten menoa, eikä nokitusta.

Hetken kuluttua junan sireeni ulvahti. Vaunut nytkähtivät kolahtaen ja alkoivat liikkua kohti kaupungin rautatieasemaa.

Illan pimetessä kiristyi pakkanen. Vangit kerääntyivät lavitsoiden väliin käytävälle. He kopistelivat jalkojaan, hakkasivat käsivarsiaan kylkiluitaan vasten ja manasivat kylmyyttä. Vaikka juna oli seisonut kaupungin rautatieasemalla jo useita tunteja, polttopuita ei oltu jaettu lupauksista huolimatta. Vankien pienet puukot olivat olleet tanassa pitkän illan, mutta niitä ei uskallettu käyttää lankkujen pilkkomiseen. Jos venäläiset olisivat huomanneet kamiinan torvesta nousevan savun, he olisivat arvanneet lavitsalankkuja poltettavan.

— Soon pojaat sitten sillä tavalla, että jos polttopuita ei ala piakkoin kuulua, luovuttakoon Kuikka alustalankkunsa. Soon palkka siitä, että hän ei osallistu puiden tekoon, esitti yksi miehistä rauhalliseen sävyyn.

Kuikka ei jäänyt sanavelkaa:

— Vuan kyllä sitä sinähhii ossoot olla syvämetö mies. Minnoon invaliiti ja keväällä ois tullunna jo kolome vuotta, ko oon pitänä tätä sosialistista muata pystyssä . . . eikä lähtiissä annettais ies sahalankkuu takapuole alle. Eipä sempuolee. Jos tarvis vuatii yhteise evu nimessä, minnoon valamis antamaa vaikka hikiset jalakarätit sytykkeiks. Yhteise evu nimessä nimeommaa.

— Nyt tulee puita. Ne availevat jo vaunujen ovia, hihkaisi oven lähellä seisoja.

— Älä usko. Sapuskata ne jakkaa. Eihä kukkaa lähe matkale näläkäsenä.

Kuikka loikoili edelleen lankkunsa päällä pilkkopimeässä nurkassa. Hänen hampaansa kalisivat kylmästä. Se kuultiin. Mutta hänen huumorinpitoista oveluuttaan ei pimeässä voitu nähdä hänen viirusilmissään.

Vaunun ovi työnnettiin raolleen. Ulkopuolella olevat sotilaat paiskasivat kolme käsivarren paksuista propsia miesten jaloksiin.

Monet kädet tarttuivat näihin kallishintaisiin aarteisiin, mutta miehet pettyivät:

— Voi p—le! Tämä on vesimärkä propsi.

— Niin on. Kyllä tämä on sitten yhtä s—nan meininkiä. Ensiksikään meillä ei ole kirvestä eikä sahaa ja he jakavat propseja. Ja kaiken lisäksi vesimärkiä.

— Tehkää sen verran tulta, että nähdään edes puun laatu, tuohtui äskeinen manailija.

— Ei se puun laadusta parane, hihkui joku viisaampi.

— Vuan se sitä pitäs jo teijjän tietee, että eihä tiälä ole mikkää asija sillä tavalla, ko enne kotimuassa. Muistaha minähhii vielä, ko Suokankaala palo tuohet ja tervakset. Tiälä ei pala vesmärät puutkaa.

— Ole sinä kohelo edes hiljaa.

Ilmapiirissä oli jo selvästi hermostumisen merkkejä.

Tuluksen kipinät sinkoilivat pimeässä vaunussa,

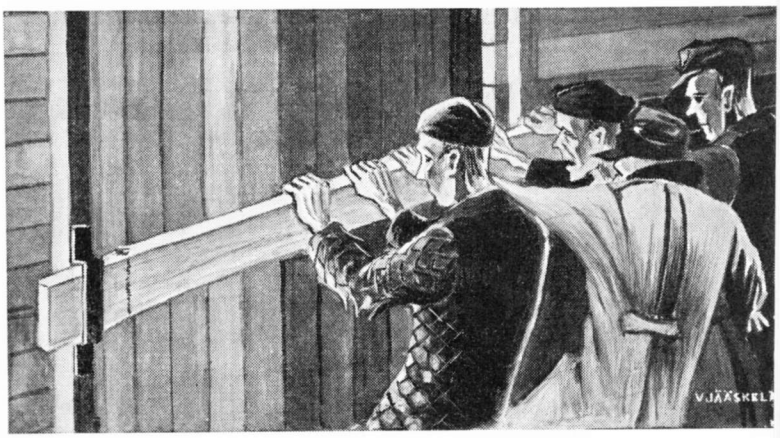

— Lankun pää työnnettiin oven pielessä olevan tukiraudan väliin ja toiseen päähän tarttui miehiä niin paljon kuin käden sijaa riitti —

kun joku vangeista löi karkaistua raudan kappaletta kiven reunaan. Hetken kuluttua hehkui hiillos pumpulitupon päässä. Sillä välin puukkomiehet vuolivat tikkuja lankkujen reunoista käsituntumalla. Ne sytytettiin sätkäpaperiliuskan avulla, ja sitten ilmiliekissä palavien tikkujen valossa tutkittiin puun laatua.

— Vesimärkää kuusipuuta . . . heittäkää ne helvettiin . . . ja lankut esille, m[illegible]räili keskisuomalainen isäntämies.

— Vuan ettäkö työ tiijjä, mite näre on hyvä palamaa märkänähhii. Tuli vua pölli piähä ja pölli kaminaan. Sitä mukkaa, ko tuli sitä polttaa, voip syöttee sitä lissee. Turha sitä on tehä hellapuiks.

Ennenkuin Kuikka oli lopettanut höpötyksensä, oli ensimmäiseen lankkuun vuoltu jo syvä, poikittainen uurna. Lankun pää työnnettiin oven pielessä olevan tukiraudan väliin, ja toiseen päähän tarttui miehiä niin paljon kuin käden sijaa riitti.

— Yhtäaikaa . . . hii op!

Lankku taittui kuivasti räsähtäen. Äänen täytyi kuulua ulkopuolellekin, mutta tiesiväthän venäläiset, ettei vangeilla ollut sahoja. Katketessaan lankku säleili ja halkeili monesta kohtaa. Säleet oli irroitettava toisistaan kynsien voimalla, ja ne piti katkoa edelleen, päälle hyppien.

Täten oli saatu ensimmäinen, polttopuiksi kelpaava sylillinen kuivia puita. Ne ladottiin kamiinan pesään suurella huolella, ja niiden alle tuikattiin tuli. Samanaikaisesti kun kamiinassa paloi iloinen valkea, rikottiin lankun toista päätä ehtymättömällä vimmalla seuraavan yön tarpeiksi. Ja sitä mukaa kuin tuli niitä poltti, pilkottiin lankkuja toisensa jälkeen.

— Juna liikahti. Kuunnelkaa! Nyt lähdetään, hihkui joku innoissaan.

— Nii minustahhii . . . niättäkö työ sieltä ikkunoista ilimasuuntoo, mihi päi jytkytettää?

— Ole sinä huoletta. Kotiin mennään . . . kotiSuomeen. Tuska ja vaiva on loppunut . . . Herra on pitänyt huolen omistaan, puuttui puheeseen harras ääni ylälavitsalta.

— Tiijjä häntä vielä . . . on niitä ihmisijä viety ennehii junalasteittai Siperijjaa. Sitä paitsi myö ollaa melekee jäläkipiässä. Jos vaikka koplinki katkiip, ni jiähää koko revohkasta.

— Tämä hetki on niin suuri, ettei kannattais puhua p—kaa, kuului harras ääni.

Vuosia kestäneestä odotuksesta ja erittäin nyt lähdöstä johtuva hermojännitys oli laukeamassa matkassa olevilta miehiltä. Kun pyörien kolahtelu kiskojen liitoskohdissa tiheni ja vaunun heilahdukset voimistuivat, valtasi vaunut hiiskumaton hiljaisuus. Miesten oli annettu elää tätä matkaa varten. Nyt, kun se oli todellisuutta, he halusivat kuulla ja tuntea joka ainoan tärähdyksen.

Kamiinan kylki hehkui punaisena, ja siitä uhosi raukaisevaa lämpöä ympäristöön. Ikimuistettavan päivän kiihkeä rytmi oli saattanut vangit käsittämättömän onnen tuntemukseen. Heidän kauan kuvittelemansa tunne tämän päivän rajuudesta olikin todellisuudessa onnea ja syvää hiljaisuutta, joka sai uneliaisuuden vivahteen. Katkeruus ja viha, epätoivo ja pelko. Mitä ne olivat? Miksi ne olivat nyt kadonneet näiden miesten mielestä? Kärsimysten mittana olikin nöyryys. Siten sen tunsivat yhtä hyvin keskisuomalainen talonpoika, metsämies kuin kaupungin kasvattikin. Se, mitä oli ollut ja mikä näkyi eletyistä vuosista, ei enää merkinnyt mitään.

Räihä paneutui lavitsalle pitkälleen. Kerran, yli kaksi vuotta sitten, hän näki samanlaisessa vaunussa tulenkielten valon ja varjon nuoleksivan pimeitä nurkkapieliä. Silloin hänen läheisyydessään oli Paavola ja venäläinen naisluutnantti. Niin... Anni. Nyt he olivat kumpikin poissa, mietti Räihä. Anni oli ollut nämä vuodet puolustamassa maataan... ehkä kaatunut. Paavola oli Karagandan kaupungin liepeillä, jossain yksinäisen ja mittaamattoman aron laidassa. Siellä oli hänen kumpunsa... sotilaan hauta, joka on niin tuntematon, kuin vain vangin kuoppa voi olla. Räihä muisti lupauksensa, jonka hän oli antanut Paavolalle Kemin sairaalassa ja sen hän oli päättänyt pitää. Kuolema oli ollut eletyt vuodet varjon tavoin kintereillä. Hän oli itse kulkenut sen perässä surusaattona ja lapiomiehenä auringon nousun aikaan.

Sydänyön tunnit kuluivat hitaasti. Tuskin kukaan vaunussa oleva mies nukkui syvää unta, paitsi Kuikka. Hän oli kulkenut myöskin oman tiensä järjettömän, tai liian viisaan, nimeä kantaen. Kuinka vain, Kuikasta se oli samantekevää. "Ajasta aikoo, ruoskala hevosta" oli hänen tapanaan sanoa, kun hän omintakeisella huumorillaan lohdutti niitä, jotka olivat juosta päin aitoja. Kuluneiden vuosien aikana hän söi sen, mitä hänelle annettiin. Hän vaihtoi tupakka-annoksensakin leipään. Hän teki saamansa tehtävät, mutta kaikessa oli Suokankaan tahti, millä nimellä hän itse kutsui pinnaamista. Eikä leirillä tapahtunut mitään Kuikan tietämättä. Kun hän oli aikansa pitänyt tietonaan muka salaisimmatkin asiat, hän sitten kertoessaan lisäili niihin puolet omia järjettömyyksiään väittäen kaiken kuulleensa saksalaisilta. Saksan kieltä hän ymmärsi tuskin muuta kuin "niks".

Vangit eivät olleet saaneet leivän murentakaan sitten edellisen päivän. He olivat nälkäisiä, mutta nälkänsä sammuttamiseksi he polttivat tupakkaa, jota heillä oli runsaasti. Tornisterin ja ylimääräisen alusvaatekerran lisäksi oli heille annettu lähtiessä keittoastia ja asianmukainen puulusikka, mutta niille ei ollut vielä ilmaantunut käyttöä.

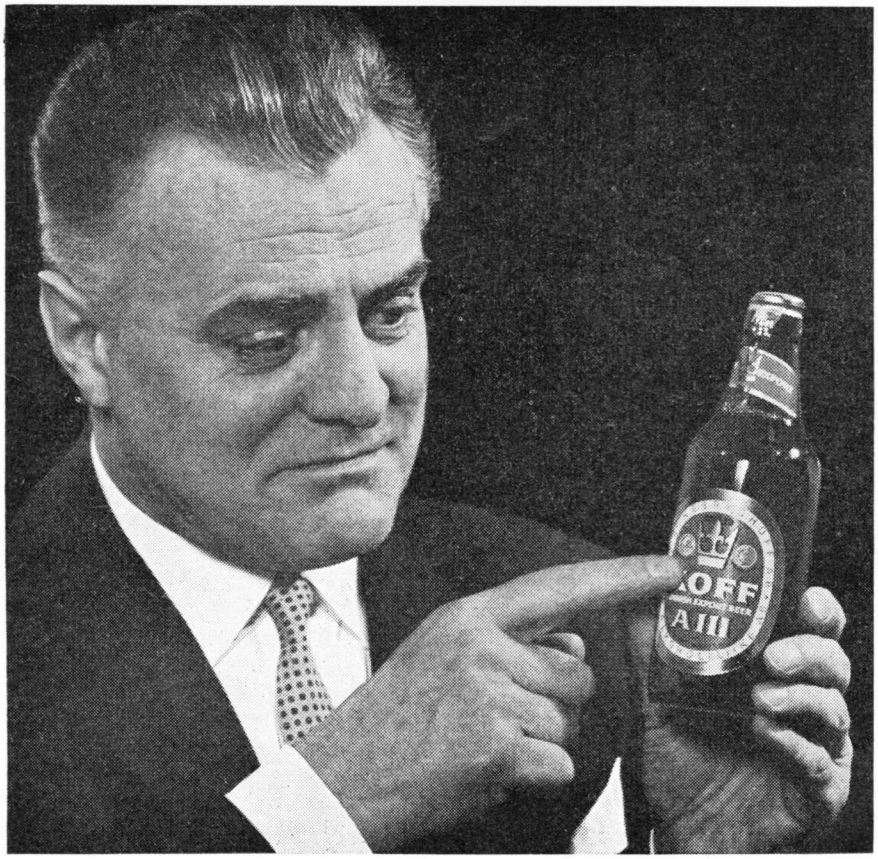

"Tässä ne nyt sitten ovat... kunniapaikalla nimilapussa... ne Brysselin olut-olympialaisissa saadut mitalit. Ne kertovat kunniakkaasti sen, minkä Tekin jo omin suin olette todennut, että on se vain eri olutta... se KOFF. Niinpä sanomme nyt — niinkuin ennenkin — KOFF! Voimmepa vielä lisätä: KOFF — kovassa laatukilvassa mitalein palkittu..."

SINEBRYCHOFF

— Jos joku pojista myöp leipäsä minullehhii, suop hirve lihhoo —

Jossakin Tihvinän seuduilla heille jaettiin vihdoin noin kahdensadan gramman pala leipää. Muutamiin vaunuihin jaettiin ämpärillinen keittoakin, mutta ilmeisesti sitä ei riittänyt kaikille.

— Joka myy leipänsä, saa Suomessa tonnin, kokeili isäntämies hetkellä, jolloin miehillä oli leivät kourissaan.

— Onks varma kanssa, kysäisi naapuri.

— Sana pitää.

— Soon tonni viissataa. Iso kulmapala, niin kuin näkyy, tinki myyjä.

— Sama se.

— Tuossa on. Ota leipä, mutta maksat kanssa.

— Jos joku pojista myöp leipäsä minullehhii, suap hirve lihhoo, mikä pittää. Minnoon valamis antamaa mahottoman suuren kimpaleen Suokankaala. Ne lihat voip vua olla jo ylivuotisii, mutta Eetla käyttää suoloo aina surkeilematta. Sen lisäksi minä annan jokkaisesta kahe saja grammi palasta neljäsattoo grammii kotimuassa. Se onnii saja rosenti nousu.

— Onko ne sen saman hirven lihat, jota olet tappanut jo lähes kolme vuotta, kiusoitteli Räihä, tietäen hyvin tuon hirven tarinan.

— Tappanu kolome vuotta... lomala minä sen keikautin, ja ne lihat on takkuula vielähii hyvät. Ja jos ette siihe usko, oha minulla mahorkkata. Mitä parasta laatua onnii. Ison pajokan annan leiväpalala.

— Ei taida tulla kauppoja, Kuikka, tokaisi joku leipää ahmiessaan.

— Kyllä se tupakki vua leirilä kelepas... ryöstämällä veivät minuhhii ainoat rouheet.

— Olet aika rokari. Äsken kauppasit jo Suomen armeijan leipää sadan rosentin nousulla, leukaili hyvillä mielin oleva leivän syöjä.

— Vuan tämä poika ei siästä Suome armeijjoo. Mitä se on minulle antanna? Tämän tyngän olokapiähä ja rupisen takapuolen. Minnoon tästä hyvästä ollunna vakituine tunnustelija rintamalla. Tapellu ja rämpiny soita. Yhe kerra koko soa aikana oisin tarvinna apua, mutta miehet juoks ko

150.000 STD SAHATAVARAA v. 1961!

RAUMA REPOLA

vanha, suuri
rautakauppa,
varma ja luotettava
rauta, -rakennus-
ja vesijohtotarvikkeiden
ostopaikka

STARCKJOHANN

LAHTI
Helsinki - Tampere - Turku - Oulu
Pori - Lappeenranta

Leijona
PUKUJEN KUNINGAS

YHTYNEET
PUKUTEHTAAT OY
TAMPERE

lampaat ja jättivät. Totta nuo pannoot vielä linnaa loikkarina.

— Et sinä ainoa ollut.

— Minnoon ainoa mies Suokankaalta. Muista minä en tiijjä mittää. Mutta semminä sanon, että päivärahat vuajin. Kuuluuha ne minullehhii. Rahat pannaa lakkarii ja ostetaa Kajjaanista tavaroo. Sitte tiä poika lähtöö kulukukauppiaaks. Siinä se onnii jo piäoma liiketoimile.

Matka jatkui kohti Suomen rajaa. Toinen yö nukuttiin nälkäisinä, eikä seuraavanakaan päivänä saatu muuta kuin leipäpala, sokeria ja mukillinen kiehutettua vettä. Kuitenkin oli vangeille varattu junaan normaalit annokset, mutta ne menivät parempiin suihin.

— Vielä kerran vartijat elättävät itseään vangin sapuskoilla, möläytti joku katkeroitunut ihmissielu.

— Juu. Votka virtaa takaisin tullessa ja siviilit syö keittoa, lisäili vierustoveri.

— Nii minähhii tekisin. Kaikki sapuskat vaihtasin viinaa. Turhaha teitä on syöttee iha raja kynnyksellä. Jos työ nyt saisitte kaikki, mikä kuuluu, ei sapuska kelepooskaa ennää kotimuassa.

— On se vaan raukkamainen teko.

Leningradin jälkeen alkoi matka hidastua tuntuvasti. Vastaantulijoita oli junalasteittain: laulavia ja tanssivia sotilaita asemat tungokseen asti. Sotakalustoineen. Sotilaat nauroivat, lauloivat ja vilkuttivat niille, jotka kulloinkin sattuivat olemaan ikkunoiden läheisyydessä.

— Kohta ollaan Viipurissa. Minä tunnen maisemat. Tapeltu on ja kovaa, ainakin jäljistä päätellen, todisti ikkunan vieressä istuja.

— Nyt jukulaut taas seisattaa. Tässä seisotaan muutama tunti ja sitten on pimeä.

— Vuan uskokee, tai elekee, ne vievät meijjät Pyöreesee tornii sapuskalle. Ennekö koko revohka on syönä hienomma jäläkee, sillo onki varmasti pimmee. Eikä ne uskallaa pimmeellä luovuttoo tällaista mieskaartii. Nehä pelekeevät, että karataa takasi. Myö ollaa yö Viipurissa.

— Takuulla ne luovuttavat tänä iltana . . . ja se Pyöree torni . . . onko sitä edes olemassakaan?

Kuikan järjettömyyksiä uskottiin vieläkin. Joukossa oli useita, joilla ei niinä päivinä ollut todellisuuden tajua.

Juna pysähtyi, ja miehet komennettiin ulos vaunuista.

— Mitä helvetin vouhotusta tämä taas on, kuului joukosta murinaa.

Kuikan ääni kuului päällimmäisenä:

— Alakakee vua järjestäytyy, Pyöree torni on eissä päi.

Pian levisi tieto, että joka miehen on peseydyttävä matkan jälkeen. Ne ämpärit, joilla vangeille piti jakaa keittoa, luovutettiin pesuastioiksi. Saippuaa ja pyyhkeitä ei ollut, mutta ämpäreihin saatiin jääkylmää vettä ehjäksi jääneestä lähirakennuksesta. Sen talon seinässä oli suurin kirjaimin: "Viipurin Suuret Saunat". Lähistöllä oli räjäytetty rautatiesilta.

Noin tunnin kuluttua komennettiin miehet vaunuihinsa. Tuli oli sammunut kamiinasta, mutta sitä ei enää sytytetty. Tosin polttopuita oli vielä kolme ehjää lankkua ja ne märät propsit. Lankut olivat

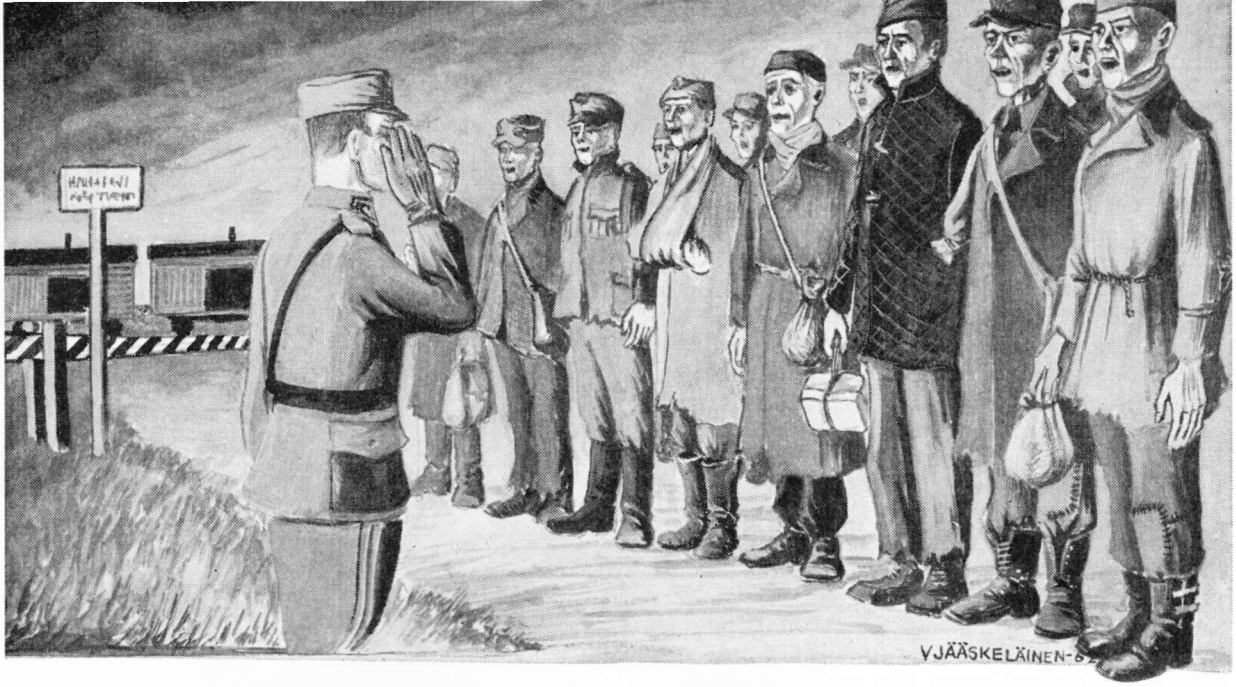

— Majuri katsoi miehiä kauan. Hänen silmänsä pysähtyivät eturivissä seisovan Kuikan tyhjään hihaan, ja hänen ammattikatseensa näki miesten jalkineet, heidän asentoa tapailevat kouransa sekä tyhjän ja harmaan katseen —

istuimina ikkunoiden pielissä. Niiden läheisyydessä sähistiin ja tuupittiin. Jokainen selitti haluavansa nähdä maisemia, mutta todellisuudessa kaikki toivoivat omin silmin näkevänsä sen, milloin oltaisiin rajapuomilla. Ne onnelliset, joiden oli onnistunut vallata ikkunapaikka, istuivat kuin kanat orrella.

Viipurista lähdettäessä Räihä survoi itsensä ikkunan pieleen. Siten hänellä oli mahdollisuus kurkottaa katseensa kotimaakuntansa näkymiin. Verkkaan radan varressa ohi kiitävät puut, kukkulat ja suomättäät eivät kertoneet hänelle mitään. Inhimilliset tunteet olivat kuolleet hänen sielustaan viimeisten vuosien aikana, jolloin hänestä oli muokattu eläin. Vankileirin olosuhteet olivat kasvattaneet hänet etuilemaan, varastamaan ja lyömään laimin kaiken sen, josta sivistynyt ihminen tunnetaan. Tämä kaikki oli tapahtunut hänen itsensä huomaamatta. Mitä kotimaakunnan maisemat oikeastaan merkitsevätkään. Sen sijaan kaukainen muisto kotimaan antimista — suoraan suuhun pantavasta leivästä ja leivän särpimestä — oli jotain, jonka edestä oli kannattanut elää ja taistella olemassaolonsa puolesta.

Veturin pitkät ja toistuvat äänimerkit ennustivat rajan läheisyyttä. Vihdoin juna pysähtyi.

Hetken kuluttua ilmestyi Räihän näköpiiriin suomalainen korpraali. Hänellä oli vielä kuosikkaana ja hyvin istuvana asusteena yllään kesäpusero. Päässä oli suikkalakki, ja hänen saappaansa kiilsivät. Korpraali näytti oudolta ihmiseltä. Tutulta, mutta hyvin kaukaiselta. Hän liikehti rivakasti vaunun välittömässä läheisyydessä, ja hänen silmissään oli ihmisen katse.

Sinä hetkenä Räihä näki oman itsensä kaikessa alastomuudessaan. Hän tunsi sen, ja hänellä oli mahdollisuus koskettaa sitä. Hän, Kalle Räihä, hyvän ja varakkaan talonpoikaisperheen kasvatti, oli tässä junassa, yllään unkarilaiset jalkineet, venäläiset toppahousut, saksalainen mantteli ja Espanjan Sinisestä divisioonasta peräisin oleva päähine. Hän, Kalle Räihä, oli kerjännyt, varastanut, syönyt lumesta löytämiään, keitettyjä hevosen luita, nokkosia ja ansalangoilla tappamiaan varpusia. Hän, rahakkaan perheen lapsi, oli alentunut syömään kanan kauloja, päitä ja sorkkia. Hän näki hetkessä itsensä sisästä päin kauhistavana näkynä. Ja sitten. Osaisiko hän vielä kirjoittaa ja lukea? Milloin hän olisi tuon korpraalin henkisellä tasolla? Voisiko tulevaisuus muokata eläimestä ihmisen? Kaikki nämä ja tuhannet Räihän sielua ahdistavat ajatukset pakkautuivat hänen tietoisuuteensa samalla hetkellä. Lupautuiko hän sillä hetkellä kasvattamaan itsensä jälleen ihmiseksi? Vai rukoiliko hän tuntemattoman Jumalansa voimaa, jotta hänestä muokattaisiin ihminen, sitä ei kukaan tiennyt. Se oli vain totta, että Räihä luhistui ikkunan pieltä vasten oman sahalankkunsa päälle. Korpraali, maisema ja vihreä rajapuomi hämärtyivät hänen näkökentässään. Hänen kurkkuaan pakotti samalla tavoin, kuin Louhen asemalla ollessaan potkittavana. Räihä purskahti rajuun, hysteeriseen itkuun. Hän oli kasa luuta ja kuihtuneita lihaksia. Hänet sysättiin syrjään, eikä hän enää tapellut vastaan, niin kuin ennen.

Kuikka pani merkille Räihän masennuksen. Hän lähestyi poikaa:

— Kalle, minä tiijjän, että tiä kaikki on kovvoo leikkii. Minnoon nähnä sinut lähes kolome vuotta ja yhessä myös ollaa kestetty tuulet ja tuiskut. Vuan sitä minä ihmettelen, mitä sinä meinoot? Nythä pittää iloita. Suru pois Suome poja puserosta ja sillä siisti. Oha sitä ollu kestettävvee ite kullahii . . . jos sitä alakaa suremaa, suap loppuikäse kävellä mökkihöperönä. Pyyhi vua silimäs, toiset lappautuu jo ulos.

Räihä pyyhki silmänsä ja painui toisten perään.

Venäläiset vaativat vankien pääluvun laskemista rajapuomilla, mutta suomalaiset vastaanottajat taas vakuuttivat, ettei yksikään mies ole kadonnut matkan aikana. Siitä voitiin olla varmoja. Kun kuitenkaan mikään muu vakuuttelu ei auttanut, meikäläiset vetosivat siihen, etteivät he voi suorittaa lastausta ja ruokintaa pimeässä, joka yllättää, jos vankeja aletaan laskea. Venäläiset taipuivat vitkastellen suomalaisten esitykseen, joten miehet, jotka olivat jo ehtineet asettautua vaununsa eteen pariviin, komennettiin takaisin.

Sillä aikaa, kun luovuttajat ja vastaanottajat rii-

telivät ihmissielujen luvusta, asteli vastaanottamassa oleva majuri pitkin junan vierustaa. Hän pysähtyi sen vaunun eteen, jossa kertomuksemme sankarit olivat jättäneet ruumiinsa kirjoihin merkittäviksi. Majuri katsoi miehiä kauan. Hänen silmänsä pysähtyivät eturivissä seisovan Kuikan tyhjään hihaan ja hänen ammattikatseensa näki miesten jalkineet, heidän asentoa tapailevat kouransa sekä tyhjän ja harmaan katseensa. Mutta majurin edessä seisovien miesten luut olivat vielä suorat ja heidän ryhdissään oli hivenen kuria ja kunnioitusta. Mitä oli rajapuomilla vankeja tarkastava majuri kokenut pitkän sodan aikana? Kenties hän oli ollut tilanteissa, jolloin inhimillisten tunteiden ilmaiseminen olisi lohduttanut hänessä olevaa ihmistä. Oliko käynyt niin? Mutta vankien edessä seisoessaan hänen kasvojensa väri harmaantui, tahtoipa hän sitä, tai ei. Vihdoin, kun hän oli varma siitä, ettei hänen äänensä sorru, hän rykäisi ja sanoi:

— Hyvää iltaa, pojat.

— Hyvää iltaa, herra majuri, vastasivat vangit. Nuo parkkiintuneet, Suomen armeijassa kauan sitten tapelleet miehet. Purnarit, mutta kuitenkin kuuliaiset, kovia kestäneet miehet.

Majurin ilme helpottui. Mutta se ei helpottunut ilmeisesti siksi, että hänen kaluunoitaan kunnioitettiin, vaan sen vuoksi, että hän oli veli ja että hänet hyväksyttiin veljenä.

Sitten hän sanoi, kuin arvaten miestensä tarpeen:

— Pojat, vielä vähän aikaa. Vainikkalan asemalla ovat rokkapadat jo kiehuneet kypsiksi.

— Vuan suapko sitä syyvvä ihan, mikä pittää, herra majur, tokaisi Kuikka tovereitten ällistykseksi.

— Ihan niin paljon, kuin terveytenne sallii, vastasi majuri, ja hänen silmissään eli hymy ja suomalainen huumori.

Ruoan saannin kiihkosta sekapäisinä he nousivat vaunuunsa. Vaunuun, jonka ovea ei enää lukittu. Hehän siirtyivät Suomen puolelle. Juna töräytti jälleen sireeniään ja nytkähti liikkeelle. Käsittämätön, ihmissielua salpaava hartaus kulki tunnosta tuntoon tuona hetkenä, kunnes jostain alkoi kuulua voimakasta laulua: "Jumala ompi linnamme ja apu tuskissamme . . ."

— Lauletaan mekin, ehdotti tukahtunut ääni.

Kun virsi oli loppunut, eivät miehet olleet enää sotavankeja. Nuo veitikat ja pahantekijät.

LOPPU

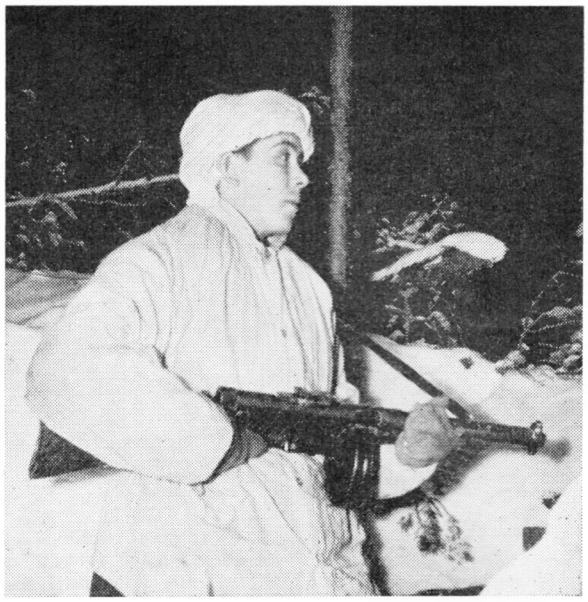

Kansikuva:

Vartiomies valvoo

NUMERO 12:n KIRJOITUKSET

JALKAVÄENKENRAALI K. A. HEISKANEN KUOLLUT 353

Yrjö Kohonen:
MURSULA 354

Veikko Jokela:
PETROMAKSIT LOISTIVAT JOULUNA 360

L-P. Saarinen:
TALVISODAN KOLLAA II OSA 363

Pekka Virolainen:
PIKKUPOJAT TAISTELUJEN MUISTOPAIKOILLA 368

Urho Ylitalo:
"ELDANKAJÄRVEN JÄÄ" 372

Matti Mikkola:
KOHTALON SAATTO XXII OSA 378

Kirjoittajat vastaavat esittämistään mielipiteistä

Jouluna ja arkena maistuu Pauligin kahvi

PRESIDENTTI **330 mk**
Maailmanmarkkinoiden hienoimmista kahvilaaduista valikoitu erikoissekoitus.

JUHLA **300 mk**
Erittäin hieno sekoitus valikoituja kahvilaatuja maustettuna keskiamerikkalaisilla ja Mokka-laaduilla.

HUOMIO **260 mk**
Täyteläisen voimakas ja hieno keskiamerikkalainen laatusekoitus.

Joulun alla muistakaa: PRESIDENTTIÄ, JUHLAA ja HUOMIOTA on saatavana myös peltipurkkiin painepakattuna joululahjapakkauksissa!

tietysti PAULIGIN

raha kulkee -Te ohjaatte!

Se kiertää kädestä käteen, kuluttajalta kauppiaalle, säästäjältä säästöpankkiin pitäen yllä talouselämää ja hyvinvointia. Turvatkaa Tekin taloutenne tasapaino ja toimeentulonne varmuus! Avatkaa tili meillä! Muissakin raha-asioissa kannattaa Teidän aina käydä keskustelemassa kanssamme.

Huomatkaa myös, että pankkisiirtomme maan kaikkiin säästöpankkeihin on nopea, vaivaton ja huokea maksujen suoritustapa.

Säästöpankkien KESKUSPANKKI

Aleksin ja Mikon kulmassa

PÖYTYÄ
KALKKINEN
KENNA VEIKKO
PT KT

Irtonumero 70 mk

Helsinki 1962 — Sanoma Osakeyhtiö